

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2012

Alena Glajchová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Dopady rozvodu rodičů:
Rozvod a manželství očima dětí**

Alena Glajchová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Dopady rozvodu rodičů:

Rozvod a manželství očima dětí

Alena Glajchová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Na tomto místě chci poděkovat vedoucímu své práce PhDr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové, Ph.D. za možnost zpracovat zajímavé téma a za hodnotné rady a připomínky.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. SOUČASNÁ PODOBA RODINY A ROZPAD TRADIČNÍCH FOREM	4
2.1. Změna hodnotového systému	4
2.2. Důsledky rostoucí autonomie	7
3. VÝVOJ DEMOGRAFICKÉHO CHOVÁNÍ.....	8
3.1. Rozvodovost v ČR.....	9
4. ROZVOD JAKO SOCIÁLNÍ INSTITUCE.....	11
4.1. Dopady rozvodu na děti	11
4.1.1. Vliv na životní dráhu jedince.	12
4.1.2. Socioekonomický status	13
4.1.3. Sociální role a socializace.....	14
4.1.4. Hodnoty a postoje.....	15
4.1.5. Interpersonální chování	16
4.2. Faktory a mechanismy zprostředkující dopad rozvodu	17
4.2.1. Absence rodiče, neúplná rodina	18
4.2.2. Psychické přizpůsobení se	19
4.2.3. Role konfliktu	20
4.2.4. Věk vstupu do manželství	21
5. METODOLOGIE	23
5.1. Výzkumná otázka	23

5.2. Výzkumný vzorek	23
5.3. Metody sběru dat.....	25
5.4. Analýza dat	26
6. ANALÝZA	27
6.1. Rozvod a způsoby vyrovnání se s ním.....	27
6.2. Dopady rozvodu	31
6.3. Postoje k manželství	34
6.3.1. Lidé pocházející z rozvedené rodiny	35
6.3.2. Lidé pocházející z úplné rodiny	41
7. ZÁVĚR.....	45
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50
9. PŘÍLOHY	54
10. RESUMÉ	59

1. ÚVOD

Rozvodovosti je v současné době v českém prostředí věnováno poměrně dost prostoru, avšak ne zcela konkrétním problémům vyskytujících se v souvislosti s rozvody a dopady rozvodů. Rozvodovost jakožto proces je úzce spjat s proměnou rodiny, jež je ovlivňována a formována společností. Od devatenáctého století tato základní společenská instituce prochází postupnou transformací, která vyvrcholí ve druhé polovině dvacátého století. Po celé devatenácté, a ještě i přes první polovinu dvacátého století, se jevílo, „že rodina působí a bude dál působit jako nenápadný, ale velmi významný stabilizující prvek zaručující společnosti koherenci a stavějící hráz anomii v proudu radikálních změn“. (Možný 2006:15) Vládlo přesvědčení o tom, že rodina se vyznačuje funkčností a odkazuje k něčemu, co tu vlastně vždycky bylo a také tu navždy zůstane. Instituce rodiny byla považována za snad nejstabilnější vtvor naší civilizace, avšak od konce první světové války se podstatně změnila a dále mění, a to ve svých nejzákladnějších charakteristikách. (Možný 2006)

Proměna z tradiční rodiny v moderní tak představovala ztrátu monopolu na legitimní sex narůstající počet nemanželských dětí, změnu ve způsobu volby partnera, změnu podoby manželského svazku a především dělby práce. (Možný 2002, 2006) Důležité z těchto charakteristik je zmínit to, jak se proměnilo manželství a jeho stabilita, avšak nelze zapomínat na součinnost všech těchto charakteristik, které proměnily rodinu jako takovou.

Dnes o uzavření sňatku již nerozhoduje širší rodina s ohledem na ekonomické jistoty a šance na slušný život. V rozhodování o výběru partnera mizí vliv rodičů a sociálního okolí. (Katrňák & spol. 2010) Manželství již není uzavíráno dohodou mezi rodinami z majetných principů, ale z lásky a individuální volbou. (Singly 1999) Manželství bylo pojímáno za nezrušitelné a rodina považována za doživotní. Tato koncepce vycházela z křesťanství, jež hlásala „milovat až do smrti“, tudíž „za trvalost rodiny ručila tak náboženská

víra svou nejvyšší autoritou. Toto pojetí však bylo úspěšně napadeno pojetím manželství jako občanské smlouvy“. (Možný 2006:22) Norma „doživotního a nezrušitelného manželství“ tedy zanikla. Snižoval se počet sňatků a zvyšoval počet nesezdaných svazků. K nárůstu došlo i v počtu rozvodů a opakovaných manželství, a rovněž se tak zvyšoval počet neúplných rodin či rodin nově vzniklých (tzn. opětovný sňatek jedince nebo jedinců s vlastní zkušeností rozvodu). (Singly 1999:87) „Stabilita manželství se výrazně snižuje a rozvod je zákonem umožněn vzájemnou dohodou“ (Singly 1999:90), což ještě více „otevřává cestu“ stále se zvyšující rozvodovosti.

Rozvod je životní událostí, která postihuje všechny členy rodiny. Rozvod manželství představuje závažný sociální jev s řadou důsledků, avšak stal se jevem velmi rozšířeným. Měl by vyřešit neshody v rodině, nefungující a konfliktní manželství, ale na druhou stranu má negativní vliv na vývoj a život dětí, a respektive podílí se na utváření jejich životních biografií. Mým zájem tedy není jen „vylíčit“ řadu negativních dopadů, jež má rozvod na děti vyrůstající v neúplné rodině, ale reflektovat vliv na postoje vůči manželství. Právě zkušenost s rozvodem svých rodičů může mít vliv na to, s jakými představami a očekáváními mladí v dospělosti vstupují, či plánují vstoupit, do svazku manželského. Právě danou zkušeností mohou být demotivováni k uzavření manželství či volit jiné formy partnerského soužití.

Má bakalářská práce se zabývá pozdními dopady rozvodu rodičů na děti v dospělosti. Konkrétněji, nejzásadnějším úkolem této práce je porozumět tomu, jak dospělí jedinci vnímají rozvod rodičů a dopad zkušenosti s rodičovským rozvodem. Dále mně budou zajímat postoje k institutu manželství a hodnoty přisuzující partnerským dlouhodobým vztahům z důvodu, a zda se tyto postoje liší mezi dospělými jedinci z rozvedených rodin a jedinci z úplných rodin. Tímto srovnáním se pokusím nahlédnout na to, jestli právě rozvod rodičů neovlivnil vnímání a postoje k manželství a představy o budoucích vztazích těchto jedinců.

Ve své práci usiluji o to poskytnout srovnání těchto postojů s dospělými vyrůstající v úplné rodině. Pokusím se tudíž nahlédnout na to, zda a do jaké míry má dopad rozvodu rodičů na vnímání a postoje k manželství samotných jedinců.

Bakalářská práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol. V první kapitole teoretické části jsem popsala hodnotový systém současné společnosti, jehož základním rysem je individualismus a nezávislost. Tyto preferované hodnoty mají řadu důsledků a především vliv na proměnu rodiny a na vývoj demografického chování, kterému se věnuji blíže v druhé kapitole. V této kapitole zdůrazňuji, že právě demografickému ukazateli rozvodovosti je věnována velká pozornost z důvodu jeho neustálého růstu v průběhu posledních let. V současnosti se dá hovořit o stagnaci, avšak je nutno brát ohled i na klesající počet uzavřených sňatků. Třetí teoretická kapitola je obsáhlá a zabývá se dopady rozvodu rodičů na děti a možnými faktory, které zprostředkovávají tyto dopady a zvyšují pravděpodobnost vlivu rozvodu samotného.

Poslední pátá kapitola je empirickou částí, kde popisuji svůj výzkumný cíl, vzorek a metodu sběru dat. Přibližuji zde, jak výzkum probíhal, a následně jakým způsobem jsem sesbíraná data zanalyzovala. Metoda sběru dat bude kvalitativní, formou interview tvořeného na základě polostrukturovaných rozhovorů, a těchto rozhovorů bylo provedeno dvacet jedna. Záměrem výzkumu je porozumět zkušenosti dětí s rozvodem rodičů, a v čem spatřují dopady rozvodu na jejich životní dráhu. Výzkum se dále zabývá názory a postoji jedinců z rozvedených rodin k manželství, a srovnáním názorů jedinců z úplných rodin se pokusím odpovědět na to, zda se názory a vnímání manželství mezi těmito dvěma skupinami liší a lze tak hovořit o jistém dopadu na postoje k manželství.

2. SOUČASNÁ PODOBA RODINY A ROZPAD TRADIČNÍCH FOREM

Rodina jako taková prošla řadou změn, a její přechod docílil k rodině postmoderní – k současné podobě rodiny, která „se projevuje zvýrazněním charakteristik prvního období, a sice zaměřením na vztahy.“ (Singly 1999:90) Struktura rodiny se mění ve variabilní a individualizovanou. „Od šedesátých let je model ženy v domácnosti kritizován, zejména ženským sociálním hnutím“ (Singly 1999:90), a rozštěpení mezi rodinným životem a manželstvím začíná být značné. Role v rodině jsou individuální a legitimizace zde již není žádná. „Postmoderní“ rodina má citovou funkci, a autorita je rovněž individualizovaná a slabá. Ekonomický kapitál zcela vymizel. (Možný 2006) Objevují se navíc zcela odlišné životní a rodinné hodnoty, které ovlivňují životní dráhu a rozhodování jedinců. Podobu současného hodnotového systému popíší v následující kapitole.

2.1. Změna hodnotového systému

V souvislosti s vyvázáním se z tradičních forem, jistot, sociálních vazeb závislosti hovoří Beck o tzv. individualizaci. Individua coby aktéři si sami volí a vytváří své biografie. (Beck 2004) Disponujeme tak možností volby, a to i ve vlastním osudu. Sňatek již neznamená počátek společného života, ale objevují se nové životní formy. Sami sociální aktéři rozhodují o volbě manželství či rozchodu. Hodnotový systém, který převládá, je charakteristický touhou po autonomii, svobodě a tvorbou vlastního osudu. To se děje odmítáním instituce manželství a kritizováním dělby práce mezi pohlavími. (Singly 1999:96) Veškeré proměny rodiny tak odkazují na požadavek samostatnosti a zároveň na snížení závislosti. Námezdní práce žen zapříčinila to, ženy se stávají nezávislé na muži, což znamená osvobození soukromého vztahu, tj. vztahu mezi manželi. Jejich zaměstnání a ekonomická aktivita jim rovněž usnadňuje další volbu, a to rozchod s manželem. Opět zde vyvstává charakteristický rys ovládnutí vlastního osudu. Kromě zvyšování autonomie, práce žen zajišťuje

stabilní chod domácnosti v případě ztráty zaměstnání muže a vytváří zázemí pro lepší život a úspěch potomstva. (Singly 1999:89) Objevuje se celá řada možností, vycházejících z individuálních hodnot, jak si lidé mohou zpestřit a naplánovat svůj život. Stále více dostupné se stává cestování, podnikání, studium na univerzitách, apod. Důsledkem je odsouvání mateřství a manželství. Zvýšil se věk prvorodiček a lidé už nevstupují do manželství v tak nízkém věku jako dříve. (Možný 2006) Odsouvání rodičovství může poukazovat na větší zodpovědnost mladých lidí. Za prvotní považují studium a hledání si zaměstnání, tudíž by se dalo říci, že se snaží vytvořit ekonomický základ a dobré podmínky pro svou budoucí rodinu. (Rabušic 2001a: 225)

Rabušic vidí změnu hodnotových orientací jako příčinu změn rodinného chování. Podle něj nejmladší generace zastává liberálnější hodnoty a přístup k manželství a rodičovství. Tato mívěná generace méně často uvádí, že děti mají vyrůstat v úplné rodině, resp. v manželství, a více projevuje toleranci k nesezdanému soužití, a dokonce i k rozvodu. (Rabušic 2001b:100-101) Otázkou je, zda v české společnosti má manželství vysokou nebo nízkou hodnotu. Obecné průzkumy hodnot ukazují, jaký postoj má česká populace k institutu manželství. Kuchařová poukazuje na to, že hodnota manželství jako takového klesá, obzvláště s klesajícím věkem. Děje se tak z důvodu, že funkce a potřeby poskytované manželstvím může v současnosti uspokojovat nesezdané soužití. Tvrdí, že dnes je manželství nejvíce spojováno s reprodukčním chováním, resp. se zázemím pro děti. Tento názor sdílí dvě třetiny lidí, ale lidé do 29 let sdílí tento názor pouze z 55%. (Kuchařová 2003: 193) Chaloupková se Šalamounovou se zabývají blíže vývojem těchto postojů na přelomu století, a to v letech 1994 a 2002¹. Jejich data ukazují, že téměř polovina lidí (42%) smýšlí o ženatých mužích a vdaných ženách jako obecně spokojenějších, než jsou svobodní lidé. Převážná polovina (55%) si myslí, že je v pořádku, když lidé spolu žijí, aniž by plánovali sňatek. Za dobré žít

---

¹ Zdroj: ISPP (International Social Survey Program) 2002, český soubor, vážená data. ISSP 1994.

společně před odhodláním uzavření sňatku považují skoro tři čtvrtiny lidí (73%). Tyto postoje jsou zastávány se stejným, či téměř shodným, podílem v obou letech. To, že by lidé měli, kteří chtějí mít děti, měli vstoupit do manželství, si myslí 58% v roce 2002, což je méně, než v roce 1994 (71%). K mírnému nárůstu došlo v názoru týkající se neschopnosti řešení manželských problémů, kde za nejlepší řešení míní rozvod, který zastává 62% dotázaných. Tolerantněji se stavějí i k výchově dětí, kde celých 40% souhlasí se stejně kvalitní výchovou jedním rodičem jako oběma rodiči společně. Nejméně lidí (16%) si myslí, že špatné manželství je lepší než žádné, přesto se podíl oproti roku 1994 zvýšil, a to o 10%. Pokud se zaměříme na nejmladší generaci z dat roku 2002, ve věku 18 až 29 let, jejich podíl se u některých postojů výrazně liší. Pouhých 28% mladých lidí si myslí, že lidé v manželství jsou spokojenější než svobodní, a o něco méně dotázaných (43%) souhlasí s uzavřením sňatku v případě, že lidé chtějí mít dítě. Více souhlasících se objevuje v postoji týkající se společného žití před sňatkem (88%) a v názoru, že je v pořádku společné žití bez plánování sňatku (78%). Postoj mladé generace k rozvodu jako řešení manželských problémů se pohybuje na stejném čísle jako v obecném podílu. Mladá generace se tedy vyznačuje méně konzervativními postoji k manželskému svazku, k výchově dítěte mimo manželství a více podporují alternativu k manželství, tj. nesezdané soužití. (Chaloupková, Šalamounová 2004: 24) Kuchařová argumentuje, že pro mladé lidi je mít životního partnera nadále důležité, ale už ne tolik soužití s ním v „legálním“ svazku. Analýzou postojů definovala tři typy postojů. Jedná se o lidi preferující neformální svazky, kteří uznávají možnost vychovávat děti pouze jedním rodičem. Není pro ně nutné stvrzovat partnerské soužití sňatkem. Dalším typem jsou lidé, kteří manželství hodnotí vysoce, preferují jej a vidí v něm přednost. Posledním typem jsou lidé zastávající osobní nezávislost a manželství je pro ně omezujícím faktorem osobní svobody. (Kuchařová 2003)

Současný individualismus činí rodinu nestabilní, ovšem ideál života v páru či svazku manželském je stále žádoucí a vysoce ceněno. Důležitou roli

hraje stabilita, podpora a význam druhého člověka, přesto jsou požadovány hodnoty zahrnující nezávislost a autonomii jedince. (Singly 1999:91) Nezávislost a autonomie jedinců má ovšem své důsledky, jež se odráží i v podobě a fungování současné rodiny, a které stručně rozeberu v následující kapitole.

2.2. Důsledky rostoucí autonomie

Důraz na autonomii má za výsledek následující. Ženy jsou stále méně závislé na mužích díky jejich profesní aktivitě. Vznikají tak dvě formy autonomie. To znamená, že ženy se vymaňují vůči předem pohlavně daným sociálním vztahům. Přesvědčení o stálosti a dlouhém trvání manželství klesá a snižuje na významu. To představuje nejdůležitější změnu zapříčiňující křehkost manželských vztahů. Víra v ideál manželství je buď příliš silná, nebo partner či partnerka nedokáží vytvářet kompromisy nutné pro fungování manželství, a vzniklé spory se tak stávají příliš velkými a neřešitelnými. (Singly 1999). Tyto druhy nespokojenosti ze snahy uskutečnit individuální autonomii mohou vést k rozvodu.

Dosud jsem se zabývala popisem proměny rodiny, hodnotového systému a formy současné rodiny. To vše se odráží v demografickém chování zahrnující ukazatele, jako je např. porodnost, sňatečnost či rozvodovost. Vývojem demografického chování se budu dále zabývat.

3. VÝVOJ DEMOGRAFICKÉHO CHOVÁNÍ

Demografické jevy se stávají jedním z indikátorů vývoje společnosti, ukazatelem společenských změn v makrostrukturálním měřítku i projevem sociálního jednání, na úrovni mikrostrukturální. Mezi demografickými jevy je to zejména sňatečnost a rozvodovost odkazující k postavení instituce manželství. Dramatický nárůst rozvodovosti, rozšíření nesezdaného soužití či stoupající počet nemanželských dětí – to vše jsou jevy reagující na změny společenského kontextu zasahující rodinu. (Katrňák & spol. 2010)

Chaloupková se Šalamounovou upozorňují na to, že proces změn rodiny a manželství, k nimž od šedesátých let dvacátého století docházelo, popsal i publikoval roku 1987 van de Kaa, jež označuje za „druhý demografický přechod“. (Chaloupková, Šalamounová 2004) V průběhu padesátých let se úroveň sňatečnosti udržovala trvale na vysoké úrovni. Sňatky se uzavíraly brzy a značný byl také počet tzv. časných sňatků, když se ženy vdávaly mladší osmnácti let, nebo se muži ženili mladší dvaceti let. Sexuální chování se uvolňovalo při téměř neexistující antikoncepci, a tak byly sňatky uspišeny kvůli otěhotnění. (Fialová 2005) Na konci šedesátých let se objevují nové modely rodinného chování. Partneři sice začali oddalovat narození dítěte, ale věk při sňatku zůstával nízký. Postupně bylo manželství v období, kdy spolu pár žije bez dětí, nahrazováno nesezdanými soužitími. V některých společnostech manželství začalo ztrácet na významu i po narození potomků. Dochází k celkovému poklesu plodnosti a porodnosti. (Van de Kaa 1987 cit in Chaloupková, Šalamounová 2004) Van de Kaa vymezil tři okruhy, ve kterých došlo k význačným změnám v posledních desetiletích, a působily na reprodukční chování populací – jsou to strukturální procesy, kulturní procesy a technologické procesy. Mezi strukturální procesy patří sociální a ekonomické změny, především vývoj vzdělanosti, a to hlavně mezi ženami. S tím souvisí rostoucí emancipace žen a jejich ekonomická nezávislost. Kulturní procesy souvisí s individualizací a důrazem na svobodu

jedinice. K technologickým procesům patří především stále se zkvalitňující antikoncepce (Van de Kaa 1994 cit in Chaloupková, Šalamounová 2004), která zabraňuje početí a posiluje tak pokles porodnosti.

Rabušic však zastává jiný názor a hlavní důvod současného vývoje vidí ve změně hodnotových orientací nejmladší generace. To spočívá ve zvyšování důrazu na autonomii, svobodu, a rovnost příležitostí mužů a žen. Vychází z dat EVS z roku 1999 a tvrdí, že mladá generace zaujímá liberálnější přístup k manželství a rodičovství. Je tak celkově tolerantnější k nesezdanému soužití i k rozvodu. (Rabušic 2001b)

Zvyšující se rozvodovost je jednou z nejvýraznějších změn druhého demografického přechodu, a detailněji se jí budu věnovat v následující kapitole.

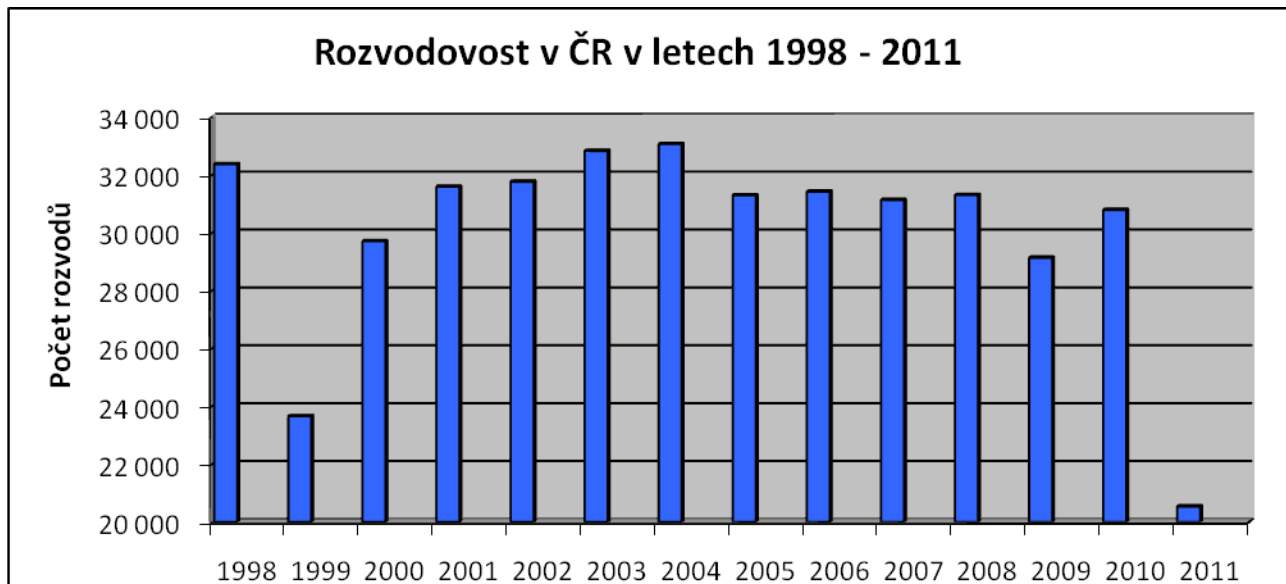
3.1. Rozvodovost v České republice

Rozvodovost v České republice je vysoká. Úroveň rozvodovosti vede k neustálému růstu počtu dětí, které si do svého života odnášejí zkušenost s rozvodem svých rodičů. (Šťastná 2006a) Beck upozorňuje na to, že ve všech západních zemích existují signály o stoupajícím počtu rozvodů, a téměř každé třetí manželství končí dnes rozvodem. Navíc tato tendence neustále sílí. (Beck 2004: 163) I přes kolísání způsobená společenskými zlomy a změnou zákonů, rozvodů v České republice stále přibývá a tempo růstu se zvyšuje. (Možný 2002)

V České republice, po letech neustálého růstu rozvodovosti, se počet rozvodů po roce 1989 zastavil na počtu pohybujícího se okolo 30 tisíc rozvodů, čemuž v následujících letech přispěla novelizace zákona. Následující

výrazné změny ve vývoji tohoto demografického ukazatele od roku 1998 do současnosti lze spatřit z níže uvedeného grafu.²

Zdroj: Graf vypracován na základě dat ČSÚ. (ČSÚ 2011a, 2011b, 2011c)

² Dlouhodobý trend růstu rozvodovosti byl přerušen v roce 1999, kdy počet rozvodů výrazně klesl (23 657 rozvodů). Tj. příčinou zavedením novely zákona o rodině s novými podmínkami, za nichž může být rozvod uskutečněn. K rozvedení manželů tak bylo zapotřebí, aby nabylo právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. (Šťastná 2006a) Se zavedením legislativy však začal počet rozvodů opět navyšovat. V roce 2000 se již rozvedlo 29 704 manželství a v roce 2001 už počet přesáhl hranici třiceti tisíc (31 586). Následující roky se hodnota mírně zvyšovala, a v roce 2004 bylo dosaženo maximálního počtu, a to 33 060 rozvodů za rok. Poté došlo k mírnému poklesu a stagnaci na hranici kolem 31 000, kolem níž se pohybovaly hodnoty počtu rozvedených další roky. Až v roce 2009 se počet dostal pod hranici (29 133), ovšem jednalo se o pokles přechodný, (ČSÚ 2011a) jelikož v roce 2010 byl zaznamenáno 30 783 rozvodů, což opět potvrzuje hranici kolem 30 000 počtu rozvodů ročně. (ČSÚ 2011b) Nejnovější údaje z roku 2011 ukazují, že za 1. až 3. čtvrtletí bylo zaznamenáno 20 537 rozvodů, avšak jedná se o předběžný údaj, tudíž číslo není konečné. (ČSÚ 2011c)

4. ROZVOD JAKO SOCIÁLNÍ INSTITUCE

Představila jsem úroveň rozvodovosti a data s ní spojená. V následujících kapitolách se tedy pokusím zanalyzovat rozvod jako sociální instituci, respektive poukázat na dopady a faktory ovlivňující zkušenost rozvodu ze strany dětí.

Rozvod je obvykle chápán jako legální zrušení manželství během života obou partnerů, kterému předchází reálný rozpad. Bývá hlavní událostí v životech lidí s řadou sociálních důsledků. Často dokonce i změny ekonomický a sociální status určitých členů původní rodiny, a jejich způsob života. Výsledkem rozvodu jsou tak zvané „single-parent“ rodiny, respektive neúplné rodiny – rodiny s jedním rodičem. (Piler 2010) Rozvod představuje zkušenost, která pozmění budoucí život dítěte. (Wallerstein 2002 in Šťastná 2006a) Amato pojímá manželský rozpad jako proces, který začíná, zatímco pár žije společně, a končí dlouho po uzavření legálního rozvodu. (Amato 2000)

Jedním z nejčastěji diskutovaných témat spojených s rozvodem je jeho potenciální dopad na děti žijící v domácnosti a vyrůstající v prostředí rozvedené, neúplné, rodiny. Ačkoli jej můžeme považovat za trend současné doby, nese s sebou celou řadu problémů a vlivů, a proto se tomu věnuji. Různí autoři/ky poukazují na možné dopady rozvodu a různé faktory vlivu rozvodu, které následně představím. Nejdříve se pokusím shrnout konkrétní dopady rozvodu, jež se vyskytují v největší míře. Poté se budu zabývat nejčastěji se projevujícími faktory, které zprostředkovávají dopad rozvodu a vliv této události na děti.

4.1. DOPADY ROZVODU NA DĚTI

Stále větší podíl dětí v České republice prožije část dětství v neúplných, rozvedených, rodinách, což bývá častější, než v dřívější době osiřené úmrtím

jednoho z rodičů. (Šťastná 2006a) Rozvod většinou mívá negativní dopad na všechny z původní rodiny a pravděpodobně ve všech oblastech života. (Piler 2010) Rozvod rodičů může narušit životní běh dětí, s dlouhodobými následky v dospělosti. Tato nevýhodná zkušenost z dětství může kumulovat napříč životem a ovlivnit například vzdělání, zaměstnanecký status, příjem, ekonomické strádání a interpersonální vztahy. (Ross, Mirowsky 1999) Vliv a dopad rodičovského rozvodu se nemusí objevit jen po rozvodu jako takovém, ale může se zintenzivňovat v dospívání a v dospělosti dětí. Jedná se zejména o partnerské vztahy, jež bývají touto zkušeností poznamenány až v dospělosti. (Šťastná 2006a) Nyní představím možné a nejčastěji se objevující dopady.

4.1.1. Vliv na životní dráhu jedince

Vliv rodičovského rozvodu se může zesilovat a mít tak dopad na životní dráhu jedince. Tento vliv se může objevit v době výběru partnera, při vytváření vlastního manželského svazku a rodiny. Dospělí, jejichž rodiče se rozvedli, se pravděpodobněji dříve vdávají/žení, vstupují do nešťastných vztahů a opakovaných svazků manželských. Ross s Mirowským tvrdí, že brzké sezdání a vstup do partnerských vztahů, jež bývají nešťastné, má ve spojení s rodičovským rozvodem velký vliv na deprese v pozdějším věku. Podle nich se to projevuje na častější míře utváření, rozpouštění a znovuutváření manželství, než u dospělých z úplných rodin. Dospělí jedinci z rozvedené rodiny jsou tak méně schopni utvářet stabilní a uspokojivé vztahy. (Ross, Mirowsky 1999) Wallerstein vychází z předpokladu, že děti se po rozvodu více identifikují s rodiči a vztahem mezi nimi. Pravděpodobněji tak docházejí ke špatným rozhodnutím v otázce partnerských vztahů, mohou disponovat neschopností řešit konflikty či se mohou vztahům zcela vyhýbat. (Wallerstein a kol. 2002 cit in Šťastná 2006a)

Jak jsem již zmínila výše, mladí lidé, obzvláště pak dívky, z rozvedených rodin mnohem častěji uzavírají sňatek dříve, než mladí z úplných rodin.

K tomuto rozhodnutí většinou dochází z touhy po citu, jež v rodině postrádají, či se snaží uniknout z nepříznivé rodinné situace a založit si tak vlastní rodinu, která by je emočně naplnila. (Glenn, Kramer 1987) Děti z rozvedených manželství žijí rovněž častěji v nesezdaném soužití. (Bumpass, Sweet, Cherlin 1989 cit in Šťastná 2006a) Nesezdané soužití bývá chápáno jako méně rigidní forma soužití, lépe vyhovující individuálním požadavkům. (Singly 1999)

Nyní se budu věnovat další oblasti dopadu zkušenosti s rozvodem, kterou je socioekonomická úroveň.

4.1.2. Socioekonomický status

Nízkým socioekonomickým statusem disponuje mnoho neúplných rodin, kde jsou děti svěřeny nejčastěji do výchovy matkám. Schopnost matek vydělávat je nejdůležitějším faktorem v určování ekonomického statusu rodiny, avšak tato jejich schopnost bývá poměrně nízká, což je obecně hlavním problémem platové diskriminace na trhu práce z hlediska genderu, a vydělávají mnohem méně, než muži/otcové. Další jejich bariérou v zaměstnání je péče o děti, kterou musí zajišťovat, na rozdíl od úplných rodin, tudíž některé matky nemohou pracovat na plný úvazek. Pečující matky tak většinou nejsou schopné poskytnout finanční prostředky usnadňující úspěšné, kompletní a vysoké vzdělání jejich dětí. V důsledku děti z rozvedených rodin dosahují nižší úrovně vzdělání, zastávají práci s nižším sociálním statusem a jako dospělí mají větší pravděpodobnost, že budou postiženi chudobou. (McLanahan, Booth 1989) Právě vzdělání je klíčovým faktorem určujícím dlouhodobý ekonomický úspěch, a vztah mezi rodinným narušením a nižším dosaženým vzděláním zvyšuje nestabilitu rodiny. (Astone, McLanahan 1991) Rozvedení jedinci mívají tedy nižší životní úroveň, vlastní méně majetku a více zkušeností s ekonomickými těžkostmi, než mají jedinci ženatí. (Marks 1996 cit in Amato 2000) To se samozřejmě odráží na dětech, které tyto problémy vnímají a postihují je. Stres způsobený ekonomickými potížemi pak vyvolává častější

manželské konflikty. Pokud se ženy, matky pečující o dítě/děti po rozvodu, snaží trávit více času v práci k zvládnutí ekonomické situace, jsou omezeny v čase a energii, jež mohou věnovat svým dětem. To má pro děti opět negativní dopad. (Amato 1993) Nedostatek trávení času s dětmi v období dětství a dospívání může mít za následek neadekvátní sociální kontrolu, kdy rodiče nemají šanci kontrolovat vrstevnické kontakty a výběr partnera svých dětí. To se nejčastěji, jak uvádí Glenn a Kramer, projeví problémy v následných manželských svazcích těchto dětí. (Glenn, Kramer 1987)

4.1.3. Sociální role a socializace

Primární socializace probíhá uvnitř rodiny a vede dítě k osvojení určitých sociálních rolí – tj. způsobů chování předávané rodiči. Zde se rovněž vyskytují důsledky rozvodu rodičů, a to právě v předávání způsobu chování a rolí, jež se v této kapitole pokusím stručně nastínit.

Dítě žijící během dětství a dospívání v neúplné rodině, bez obou rodičů současně, nemá možnost pozorovat každodenní vykonávání manželských rolí, nemůže se je naučit hrát, a tudíž se nenaučí, jak má jako manžel či manželka jednat. Děti s absencí znalosti těchto rolí pak v nich sami v dospělosti selhávají. To, že se děti v dětství nenaučí a nesetkají se s modelem manželských rolí, je nejpravděpodobnější vysvětlení dopadu rozvodu rodičů na rozvod jejich dětí. Někteří rozvedení rodiče hrají partnerské role, avšak pravděpodobně tyto role bývají nevhodnými. Jejich potomci v případě napodobování rodičů směřují k tomu, mít problémy v manželstvích, protože se socializují do nevhodného modelu manželských rolí. Děti pozorováním nefungujícího manželství rodičů nemají možnost naučit se, jak si vybudovat a udržet si dobré manželství. Dospělí z rozvedených rodin tak pravděpodobněji neumí žít v páru a kooperovat, chybí jim k tomu znalost této role. (Glenn, Kramer 1987)

Absence či přejetí nevhodného modelu rolí je úzce spojena s postoji vůči manželství. Postoji a hodnotami, na něž může mít vliv rozvod rodičů, se budu zabývat dále.

4.1.4. Hodnoty a postoje

Zkušenost s rozvodem rodičů a strávení dětství v neúplné rodině může vést k vědomí toho, do jaké míry může být manželství pevné, či naopak křehké. To bývá důvodem, proč tito jedinci uzavírají manželství bez očekávání, že bude úspěšné a stabilní. Toto nízké očekávání úspěchu může vytvořit to, že pro dítě je těžké vytvářet investování času, energie, a úsilí nutné k dosažení dobrého manželství. V důsledku toho tedy tito jedinci disponují nižší vazbou k manželství. (Glenn, Kramer 1987) McLanahan a Booth tvrdí, že ženy po rozvodu zastávají více liberální postoje, a to jak k zaměstnání, tak i k rodinným a genderovým rolím, což může zvýšit aspirace a socioekonomický úspěch dcer. Oceňování netradičních genderových rolí svých matek však může zvýšit pravděpodobnost, že se dcery dobrovolně stanou svobodnými matkami, a to z důvodu převzetí liberálních postojů k sexualitě, genderovým rolím a k svobodnému mateřství jako takovému. V případě sezdání tyto postoje mohou ovlivnit průběh manželství, a vyvrcholit tak rozvodem. (McLanahan, Booth 1989) Lidé vyrůstající v rozvedených rodinách zastávají méně idealizované a romantizované pohledy na manželství a většinou liberální postoje k rozpadu manželství, než lidé vyrůstající v úplných rodinách. Jsou tedy pesimističtější ohledně manželství, jeho trvání, stability a rozvod hodnotí méně negativně než ostatní mladí lidé. Rozvod považují za snadné řešení, avšak tradiční postoje k rodičovství v rodině jsou stejné. Přesto jsou tolerantnější k alternativám partnerského soužití, než lidé pocházející z úplných rodin. (Amato 1988) Lidé, jejichž rodiče se rozvedli, jsou statisticky významně ve svém manželství méně spokojeni. Souhlas s rozvodem jako řešení manželské krize je u dospělých z rozvedených rodin podstatně častější

než u ostatních lidí. (Kuchařová 2003: 195) Chaloupková se Šalamounovou uvádějí, že převážná většina (62% dle dat z výzkumu ISSP 2002) hodnotí rozvod jako řešení situace, kdy už pár není schopen dál řešit manželské problémy. (Chaloupková, Šalamounová 2004: 21)

Děti z neúplných rodin sdílí vzorce, hodnoty a postoje, jež mohou být neslučitelné s fungováním manželského svazku. Sledování rozvodu rodičů má přímý vliv na postoje. Děti tak vnímají a naučí se, že tento způsob je řešením problémů v manželství. Psychická bariéra rozvodu lidí s liberálnějšími postoji je oslabena z důvodu pocíťování menší smysluplnosti setrvávání v manželství. (Šťastná 2006a) Jejich postoje jsou více nakloněny ke zlehčování manželských problémů a akceptování alternativních forem partnerského soužití. Pohledy na manželství bývají méně idealizované a romantizované. (Amato 1988) Tato nedůvěra ve svazek manželství má většinou za důsledek zvolení méně rigidní a více liberální formy partnerského soužití – tím jest nesezdané soužití. To ovšem opět zvyšuje pravděpodobnost pozdějšího rozvodu a očekávaný neúspěch stability manželství. Někteří mladí lidé z neúplných rodin bývají přesvědčeni, že se nikdy neožení/neprovádají právě z důvodu jistého neúspěchu manželství, a o milujícím vztahu hovoří cynicky a beznadějně. (Glenn, Kramer 1987)

Hodnoty a postoje k manželství či rozvodu, jež ovlivnila zkušenost s rozvodem rodičů, mají dále významný vliv na vlastní partnerské vztahy a manželství dětí s touto zkušeností. Nyní se hodlám zabývat interpersonálním chováním, jež považuji za skloubení charakteristik v rámci socializace a naučených rolí, a kde se rovněž objevují důsledky rodičovského rozvodu.

4.1.5. Interpersonální chování

Poslední oblastí dopadu rozvodu, kterou rozeberu, se týká interpersonálního chování, charakteristik a zlovyků dětí, jež vyrůstaly

v neúplné rodině. Interpersonální chování úzce souvisí se socializací, kterou jsem již představila, a to právě z hlediska přejímání vzorů a rysů chování.

Rozvod rodičů a narušené mezilidské vztahy zvyšují u dítěte možnost vývoje nevhodných rysů a vzorců chování, které pak mohou zasahovat a narušovat jeho partnerské vztahy v dospělosti. (Šťastná 2006a) Dospělí jedinci pocházející z rozvedené rodiny disponují emocionální nejistotou, nedostatečnou důvěrou, žárlivostí, a bývají neschopní svěřit se partnerovi. Emocionální jistota je pro děti velmi důležitá, jelikož podporuje jejich schopnost vypořádat se efektivně s každodenními problémy. Oproti tomu emocionální nejistota představuje méně efektivní zvládnání a horší emoční a behaviorální usměrňování v otázce denních psychických tlaků a těžkých úkolů. Emocionální jistota je ovlivněna kvalitou vztahu s rodiči, jejich přístupem k dětem a kvalitou manželského vztahu. (Davies, Cummings 1994) Děti z rozvedené rodiny tak nemívají zkušenost s modelem úspěšného partnerského/manželského chování, nemusejí se naučit dovednostem usnadňující navazování dlouhodobých vazeb s ostatními a mohou dokonce postrádat i tendenci k vytváření kompromisů. „Dospělé děti rozvedených rodičů mají tedy vyšší pravděpodobnost než ostatní, že se u nich projeví chování, narušující kvalitu manželského vztahu, které snižuje výhody týkající se manželství a zvyšuje riziko rozpadu manželství.“ (Šťastná 2006a:183) Pokud se jeden z rodičů znovu ožení/vdá, situace se tím pro děti spíše ještě zhorší. Děti, jejichž rodič vstoupil do nového svazku, jsou vystaveny vysokému riziku, že se samy v dospělosti rozvedou. (Diekmann & Engelhardt 1999 cit in Šťastná 2006a)

4.2. FAKTORY A MECHANISMY ZPROSTŘEDKUJÍCÍ DOPAD ROZVODU

Do teď jsem se zabývala souhrnem nejvýznamnějších dopadů na děti, které jsou následkem rozvodu rodičů. Nyní se budu věnovat faktorům a situacím, které zvyšují pravděpodobnost rozvodu, a mohou ovlivnit zkušenost

dětí s touto situací. Jedná se o mechanismy zprostředkující vlivy, které mohou po rozvodu nastat a mít tak dopad na životní dráhu dětí.

4.2.1. Absence rodiče, neúplná rodina

První z faktorů, jež ovlivňují zkušenost dětí s rozvodem rodičů, je absence rodiče, resp. vznik nového uspořádání rodiny, jež je rodina neúplná. Neúplné rodiny vzniklé rozvodem rodičů byly ještě do nedávna považovány za škodlivé pro vývoj a výchovu dětí. Naše společnost je totiž heteronormativní a převládají v ní stereotypní postoje, jež říkají, že pro správný rozvoj dítěte musí být v rodině matka i otec, jinak se s dítětem „něco špatného stane“. Úplná rodina představuje základní instituci ve společnosti – prostředí, v němž dospělí dosahují pocitu smysluplnosti, stability a bezpečnosti, a prostředí, v kterém se děti rozvíjejí ve zdravé, kompetentní a produktivní občany. (Amato 2000) Dle tohoto pohledu, neúplné rodiny přispívají ke spoustě sociálních problémů, zahrnující chudobu, zločinnost, zneužívání návykových látek, pokles akademických standardů a narušení susedství a komunit. (Blankenhorn 1995 in Amato 2000) Jiné argumenty oproti tomu upozorňují na to, že rozvod může představovat druhou šanci na štěstí pro dospělé i děti a únik z dysfunkčního domácího prostředí. (Amato 2000)

Vznik neúplné rodiny může mít vliv na děti, které v rodině žijí. Vyskytuje se zde větší množství problémů (mezi ně patří zhoršení ekonomické a sociální situace rodiny), a některé z nich se dotýkají právě dětí. (Šťastná 2006a) Neúplné rodiny převážně tvoří matky s dětmi, což může předpokládat socializační proces významně se lišící od úplných rodin. (McLanahan, Booth 1989) Absence jednoho rodiče, zejména socializační vliv otce, může být tedy problematické pro výchovu a socializaci dítěte. Pro dítě je lepší prostředí v rodině s oběma rodiči ve stejné domácnosti, než v rodině s jedním rodičem. (Amato 1993)

Objevuje se zde však i pozitivní důsledek, a to v podobě sblížení a upevnění vztahu s pečujícími matkami, zejména dcer. Dcery mají dokonce sklony popisovat jejich matky jako „nejlepší přítelkyně“ a jejich vztah hodnotí jako přátelský. (Arditti 1999)

Situace neúplných rodin je pro děti o to problematičtější z toho hlediska, že procházejí složitějšími vztahy v rodině a mezi rozvedenými rodiči. (Šťastná 2006a) Stěžejní situací pro jejich dospívání je střídavá péče, a péče rodičů jako taková. Pečující rodiče pak stráví nejvíce času jako pracovní síly a jsou omezeni v čase a energii, kterou mohou věnovat svým dětem. (Amato 1993) „Nedostatek rodičovské autority společně s rodičovským dozorem může způsobit vzrůstání šancí, kdy se děti dostávají do nesnází skrze záškoláctví, delikvenci nebo předmanželské otěhotnění.“ (Dornbusch et al. 1985 cit in Amato 1993:25) Situace, kdy rozvedený dospělý převezme roli nepřítomného rodiče a zvýší četnost kontaktů s dítětem, má na dítě příznivý vliv. Stejně tak to platí v případě, kdy se vychovávající rodič spíše znovu ožení/vdá, než když zůstane sám a rozvedený. (Amato 1993)

4.2.2. Psychické přizpůsobení se

Děti jsou po rozvodu vystaveny celé řadě nových, většinou negativních událostí, jež mají vliv na to, jak se s rozvodovou situací vyrovnají a novým podmínkám přizpůsobí. Pro Amata a Keitha má toto přizpůsobení se silný vliv jak na děti (Amato, Keith 1991), tak i na rodiče. (Amato 1993) Takovou událostí je např. stěhování či změna školy. Po rozvodu je zcela běžné, že se rodiče, resp. pečující rodič s dětmi, stěhují do chudších čtvrtí, kde vyhledávají domácnost s nižšími náklady. (Amato 2000)

Rodičovství po rozvodu disponuje mnoha deficity ve výchově a v péči o dítě, jež jsou způsobeny právě vyrovnáním se rodičů s manželským rozpadem a nově vzniklým „single“ rodičovstvím. Deficity jsou tvořeny např. menší

podporou dětí, méně pravidly ve výchově, slabší disciplínou či menší mírou dohledu na děti. Právě kvalita rodičovského fungování predikuje chování a vyrovnání se dětí s danou situací. (Amato 2000) Dalším faktem je, že osamělé vychovávající matky disponují nízkou sociální podporou, a tudíž zažívají více psychického napětí. (McLanahan, Booth 1989) To je silně spojováno s blahem dětí, jež může vyvolat méně pozitivní vztahy k rodičům. (Amato, Keith 1991)

Každý se však rozvodu přizpůsobuje jinak, je to záležitost individuální. Existuje celá řada mediátorů zmírňující rychlost a rozsah přizpůsobení se. Takovými faktory jsou vzdělání, zaměstnání, nový partner, podpora od rodiny, přátel a přístup k terapeutické intervenci. S uplynutím času od manželského rozpadu se však celá situace pro děti, i dospělé, zlepšuje. (Amato 1993) Na to, jak se děti přizpůsobí porozvodové situaci, má vliv i výskyt a míra konfliktu, což se pokusím vysvětlit v následující kapitole.

4.2.3. Role konfliktu

Amato se zaměřuje na roli konfliktu mezi rodiči. Podle něj je nešťastné a konfliktní domácí prostředí mnohem méně optimálním stavem pro vývoj dítěte. Manželský konflikt zpravidla předchází rozvodu, a rovněž problémům vyskytujících se u dětí. Rodiny s vysokým konfliktem snižují blaho dětí, a to jak před rozvodem, tak i s přetrváváním tohoto konfliktu. Konflikt mezi manželi tedy produkuje problémy u dětí a následně i manželský rozpad – rozvod. Rozvod tak může znamenat zlepšení podmínek pro děti, ovšem pouze za předpokladu snížení konfliktovosti a nepřátelství mezi již rozvedenými rodiči. (Amato 1993)

Existence konfliktu má rovněž výrazný vliv na podobu vztahů mezi dětmi a rodiči. Mezirodičovský konflikt není pouze přímým stresorem, ale má tendenci narušit úzké vztahy dětí k rodičům, jež vede k pocitům emocionální nejistoty a nedůvěry. (Davies, Cummings 1994) Děti mající dobré vztahy

s oběma rodiči (před i po rozvodu) mají pak tendenci lépe se přizpůsobovat nové rodinné situaci než ti, jejichž vztahy byly a jsou problematické. S konfliktem jsou spojovány veškeré stresující životní situace, a jeho snížení či eliminace pak může znamenat zvýšení blaha dětí a být tak prospěšné pro vyrovnání se s rozvodem. (Amato 1993) Následující oblast, na kterou v procesu ovlivnění zkušenosti s rozvodem poukážu, se týká socioekonomické úrovně, a vychází ze vzdělání a zaměstnání rodičů.

4.2.4. Věk vstupu do manželství

Glenn a Kramer vysvětlují brzký věk lidí při vstupu do sňatku z toho pohledu, že přispívá k rozvodu těchto osob. Tuto tendenci však mívají nejčastěji mladí lidé, kteří jsou zároveň dětmi již rozvedených rodičů a častěji uzavírají sňatek dříve, než lidé vyrůstající až do dospělosti v úplné rodině. Tomu právě přispívají následky rozvodu rodičů – dětem se zmenšily příležitosti ke vzdělání, vytváří se nepříjemná domácí situace a děti pocítují emocionální strádání. Brzký vstup do manželství se tak jeví jako útěk z nepříjemného prostředí rodiny, s účelem najít emocionální podporu a blízký vztah k partnerovi. (Glenn, Kramer 1987)

V souvislosti s tím Možný tvrdí, že „sňatek uzavřený před dovršením 19 let předznamenává nejsilněji neúspěšnost vlastního manželství“. (Možný 2002: 189) Děti z rozvedených rodin mohou uzavírat sňatek v nižším věku z důvodů postrádání citu, únikové cesty z ekonomicky znevýhodněných domácností, či popřípadě z důvodu špatného vztahu s nevlastním rodičem (Šťastná 2006a), avšak tento nízký sňatkový věk nejlépe předurčuje rozpad. (Bumpass a kol. 1991 cit in Šťastná 2006a) Možný pak přichází s dalším činitelem, souvisejícím s časným vstupem do manželství. Někteří totiž do něj vstupují z důvodu otěhotnění potencionální mladé nevěsty, což opět způsobuje pravděpodobnost nestability manželství. Navíc toto brzké sezdání negativně

ovlivňuje profesní možnosti, uplatnění a jejich všeobecný kulturní kapitál. (Možný 2002)

Osoby uzavírající manželství v raném věku jsou vystaveny řadě nevýhod. Mladí manželé, osobnostně nezralí, jsou bez zkušeností s výběrem partnera, a jejich očekávání v manželství bývají nepřiměřená. (Možný 2002) Nehledě na to, že mají mnohem méně času na hledání vhodného partnera, mohou disponovat rovněž méně adekvátními rolovými modely, což později přispívá k nedostatečnému vykonávání jejich vlastní role manžela/manželky. (Booth, Edwards 1985) To vše zvyšuje pravděpodobnost následného rozvodu. Booth a Edwards v souvislosti s brzkým vstupem do manželského svazku upozorňují na to, že někteří jedinci jsou si vědomi jejich poměrně vysoké šance na uzavření nové manželství v případě rozvodu. (Booth, Edwards 1985) To představuje výhodu v podobě možnosti stále vstoupit na sňatkový trh, kterou starší lidé nemají, (Šťastná 2006a) a u žen zejména díky jejich schopnosti plodit, tj. fekundita, která bývá ve vrcholné fázi. (Možný 2002)

5. METODOLOGIE

Tato práce vychází z analýzy rozhovorů, jež jsem provedla. Mým záměrem bylo porozumět zkušenosti s rozvodem, co mu předcházelo, co po něm následovalo a jak se s touto životní změnou dospělí z rozvedené rodiny vyrovnali. Pokusím se tak vytvořit náhled do problematiky pozdních dopadů rozvodu, a vnímání této zkušenosti samotnými jedinci. V kontextu toho jsem se zabývala názory a postoji k manželství, a to jak mezi dospělými z rozvedené rodiny, tak i mezi dospělými z úplné rodiny. Právě srovnání názorů a postojů těchto dvou skupin by mi mělo pomoci objasnit, zda mezi nimi existují rozdíly v pohledu na institut manželství, popř. zda má zkušenost s rozvodem dopad na vnímání manželství a postoje k němu. Mimo toho mne zajímaly i názory na partnerské soužití a hodnoty jemu přiřazované, dále na rozvod, řešení manželských problémů a alternativní formy partnerského soužití.

5.1. Výzkumná otázka

Jedním z hlavních cílů výzkumu je zachytit to, jak jedinci z rozvedených rodin vnímají rozvod svých rodičů. To se budu snažit objasnit především na základě porozvodové situace, rodinných vztahů, finanční situace rodiny a partnerských vztahů. Dalším cílem práce je zjistit, jak lidé z rozvedených rodin vnímají manželství a jaké jsou jejich postoje k tomuto institutu. V souvislosti s tím mě zajímá, jak se toto vnímání a postoje liší od lidí pocházejících z úplných rodin.

5.2. Výzkumný vzorek

Pro velikost výzkumného vzorku jsem původně zvolila dvacet informátorů, s nimiž provedu rozhovor. Na konci sběru dat je výzkumný

vzorek, díky pozitivním odezvám zkontaktovaných jedinců, složen z dvaceti jedněch informátorů. Tito informátoři pocházejí z rozvedených a úplných rodin. Učinila jsem jedenáct rozhovorů s dospělými, kteří zažili rozvod rodičů, a deset rozhovorů s dospělými vyrůstajícími v úplné rodině. Pro výběr informátora jsem zvolila dvě kritéria. Prvním kritériem výběru byl věk. Vybírala jsem si informátory ve věku 18 až 26 let. Tuto věkovou hranici stanovuji z důvodu, že od 18 let lze vstupovat do manželství, a 26 let je věk značící průměrnou hranici vstupu do manželství. Jedná se v podstatě o lidi nejmladší generace, kteří začínají formovat své partnerské vztahy. Toto věkové rozmezí je obdobím, kdy jedinci uvažují nad svými partnerskými vztahy, budoucností v partnerském soužití, a vytváří si tak představy o manželství či jiné formě soužití, v kterém by v budoucnu participovali. Zároveň by se v tomto věku mohl vyjevit dopad zkušenosti s rozvodem rodičů v otázce výběru partnera a nahlížení na vztah a soužití s partnerem jako takové. Kontaktovala jsem lidi, kteří mají alespoň středoškolské vzdělání. Výše vzdělání je totiž významným faktorem, který spolupůsobí na utváření postojů a hodnotových orientací. Středoškolsky vzdělané jsem vybrala s ohledem na výzkumy poukazující, že lidé se základním vzděláním či středním vzděláním bez maturity vykazují proti středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaným jiné hodnotové preference ohledně partnerského života. (Šťastná 2005b) Rozhovory jsem prováděla s mladými lidmi, sedm mužského a čtrnáct ženského pohlaví, převážně pocházející z plzeňského kraje.

Všechny informátory jsem nejprve seznámila s tématem rozhovoru, jak bude probíhat a k jakému účelu je provádím. Dále jsem je ujistila zachováním jejich anonymity a nezveřejnění obsahu rozhovoru, jež jsem nahrávala. Po seznámení se s výzkumem jsem po všech vyžadovala ústní informovaný souhlas s účastí na výzkumu.

5.3. Metody sběru dat

Během výzkumu byla využívána metoda polostrukturovaných rozhovorů, prostřednictvím kterých jsem se pokusila porozumět zkušenosti s rozvodem rodičů a zkoumat postoje a názory týkající se partnerství a manželství. Empirická evidence o vlivu rozvodů rodičů na děti, kterou představuji v teoretické části, mne inspirovala k výzkumným otázkám. Většina prací, které se věnovala tématu vlivu rozvodu, vychází především z kvantitativních dat. Proto se snažím toto téma obohatit o vzhled do samotných postojů dětí prostřednictvím kvalitativní metodologie.

Po prvním rozhovoru jsem zjistila, že hovořit o průběhu rozvodu svých rodičů je pro informátory dosti citlivým tématem, a tak jsem se musela snažit získat si určitou část důvěry, která jim dovolila otevřeně hovořit, a současně tak navodit „přátelskou“ atmosféru v rozhovoru. To na druhou stranu nebylo složité vzhledem k věkovému rozpětí informátorů. Přesto však někteří byli ostýchaví ve svých výpovědích, a především týkajících se postojů a názorů na partnerský vztah a manželství. Vyjádřit názor či postoj k partnerské budoucnosti a manželství a jejich subjektivní hodnotu dělalo některým potíže, zejména v případě informátorů mužského pohlaví.

Veškeré rozhovory probíhaly po kontaktování a domluvě s komunikačním partnerem, a většinou si sami zvolili prostředí, které jim bylo pro provedení rozhovoru nejpříjemnější. Bylo provedeno dvacet jedna polostrukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami, což umožnilo dotazovaným vyjádřit se ke zkušenosti s rozvodem rodičů, a projevit své zcela subjektivní pohledy a názory. Dotazovala jsem se tedy jedenácti lidí z rozvedených rodin, a deseti lidí z rodin úplných. Struktura rozhovorů se u těchto dvou skupin lišila pouze tím, že s lidmi z úplné rodiny jsem se nebavila o rozvodu, ale pouze jsem se dotazovala na názory, postoje a mínění o partnerství, manželství, a jak pohlíží na rozvod jako takový. Tyto rozhovory tudíž trvaly kratší dobu, v průměru osmnáct minut, v porovnání s rozhovory

s lidmi z rozvedených rodin, které trvaly průměrně třicet minut. Nejdelší rozhovor měl délku čtyřicet minut. V příloze lze nahlédnout do seznamu otázek s konkrétními tématy rozhovoru.

5.4. Analýza dat

Po sběru dat jsem přešla do fáze analýzy dat. K analýze dat, v podobě přepsaných rozhovorů, jsem užila tématickou analýzu. (Hendl 2005) Texty jsem tedy rozdělila do jednotlivých segmentů, na myšlenkové celky neboli témata, kterými jsem se zabývala. Témata, která mi z rozhovorů vplynula, byla rozvod (zahrnující příčinu a jednání rodičů před rozvodem a reakci jedinců na rozvod), porozvodová situace (zahrnující např. vztah k rodičům, finanční situaci, stěhování, aj.), postoje k partnerství, manželství, a rozvodu. Těmto segmentům jsem přidělila kód v podobě termínu či krátkého slovního spojení. Jednotlivé segmenty textu jsem procházela, pročítala a hledala v nich souvislosti, podobnosti a snažila se o porozumění. Tato porozumění všem tématům jsem přepsala do souvislého textu.

6. ANALÝZA

6.1. Rozvod a způsoby vyrovnání se s ním

Vysokou míru rozvodovosti lze v dnešní současné společnosti, s ohledem na dosavadní data o neustále stoupajícím počtu (viz graf o rozvodovosti v ČR), považovat za trend. Představuje však rovněž životní zkušenost, která přináší řadu možných problémů, proměn v rodině a dopadů na jednotlivce. V následující kapitole se budu věnovat analýze právě této zkušenosti a faktorům, které ovlivňují to, jaké má dopady na jednotlivce.

Celá řada autorů poukazuje na to, že rozvod nelze vnímat odděleně bez událostí, které mu předcházejí. Například Singly tvrdí, že důležitá je „kvalita“ interpersonálních vztahů. Dle něj „existence neshod mezi rodiči má větší vliv než jejich rozvod.“ (Singly 1999:48) Matoušek hovoří o tom, že rozvodu většinou předcházejí dlouhodobější neshody a konflikty v manželství. (Matoušek 1997) S tímto argumentem pracuje i Amato ve své analýze, kde se ukázalo, že rozvod je méně narušující v případě, pokud konflikt a neshody mezi rodiči po rozvodu odezní. (Amato 1991)

I v případě mých informátorů byly události předcházející rozvodu klíčové pro jeho vnímání. V závislosti na nepříznivé situaci mezi rodiči trvající po delší dobu, spojovanou s alkoholismem a jinými závislostmi, duševní nemocí rodiče, častými neshodami a násilím, reagovali jedinci na rozvod pozitivněji. Rozvod je přijímán jako vhodné řešení problémové situace, únik z nepříznivého domácího prostředí. Někteří mí informátoři popisovali rozvod jako v podstatě pozitivní událost, jako v případě Veroniky. Ta svoji rodinu sice vnímala zpočátku jako idylickou, ale když nastaly dlouholeté neshody, konflikty a dle jejího názoru psychické tyranizování, považovala rozvod za vysvobození, vedoucí ke ztrátě napětí a zároveň uvolnění pro všechny členy rodiny.

„Dusno, doma. Táta dost chodil do hospody, na pivo, tak 3x týdně. A byl takovej, že když byl problém, hrozně funěl a atmosféra byla hrozně napjatá. Akorát jsme čekali, kdy vybuchne, začne řvát a házet s věcmi ... Byl hroznej zuřivec. Dost žártil,

protože máma začala sama podnikat a hodně pracoval. To mu asi vadilo, že byla ta úspěšná. Já jsem byla ráda, že jsme odešli, že se rozvedli. Potom to bylo všechno fajn...“ (Veronika 21)

Podobnou situaci ilustrují například i výpověď Jiřiny:

„Dva roky se snažil, dva roky mu to trpěla... Automaty, hospoda, hádky, tatínek byl hodně ošklivý no. Byl hodně sprostěj a jakoby vyhrožoval... Máma, když mi pak řekla, že se s ním rozvedla, byla jsem i ráda, že to udělala.“ (Jiřina 24)

Jarda vyzdvihl absenci role otce jak v domácnosti, tak ve výchově a trávení volného času. Tento moment se objevoval ve výpovědích téměř všech informátorů z těchto konfliktních typů rodin.

„No... byli na sebe oškliví. Hlavně, když přišel vždy táta pozdě, tak to se hádali. Ale jako žádná agresivita, spíš jen mlácení s dveřmi a hádky... A to bylo v podstatě na denním pořádku. Tak já jsem s tím byl tak nějak smířenej, mně to nějak nevzalo, protože on táta stejně doma nebyli...“ (Jarda 22)

Absence rodiče, zpravidla otce, je právě často zmiňována v období před rozvodem. Nepřítomnost rodiče pak rovněž přispívá k lepšímu vyrovnání se s rozvodem. U většiny se pak tento význam zintenzivňuje po rozvodu a dochází k úplné absenci, kdy vztah a kontakt mezi dítětem a rodičem není žádný. Existence konfliktu má rovněž výrazný vliv na podobu vztahů mezi dětmi a rodiči. Konflikt mezi rodiči není pouhým prediktorem rozvodu, ale rovněž vede k narušení vztahů mezi dětmi a rodiči. (Davies, Cummings 1994)

Rozvod tak může představovat i určité zlepšení situace a podmínek pro děti. Amato poukazuje na spojitost konfliktu a stresujících událostí, a právě jeho snížení či eliminace pak může znamenat zvýšení blaha dětí a být tak prospěšné pro vyrovnání se s rozvodem. Děje se tak tedy pouze za předpokladu snížení míry konfliktu a nepřátelství mezi již rozvedenými rodiči. (Amato 1993) Tuto skutečnost ilustrují i některé výpovědi mých informátorů. Například Alena uvažovala nad tím, že špatné vztahy mezi rodiči po rozvodu jsou nepříznivé především pro děti.

„Naši spolu komunikují. Kdyby měli na sebe házet špínu, myslím, že je to o hodně horší. Asi bychom to s naším malým nesli špatně.“ (Alena 22)

Alena zdůraznila bezproblémovost v porozvodové situaci jak ve vztazích, tak v kontaktu s otcem a danou situaci v další výpovědi shrnula tak, že „je lepší, když se jeden z nich odstěhuje, a je klid, a za tím druhým si můžeš pak vždy zajít“.

Petra se ocitla v opačné situaci, kdy konflikt přetrvával i po rozvodu. Mezi hlavní příčiny rozvodu uvedla závislost na alkoholu, přesto nejvíce zdůrazňovala agresivní jednání otce. Po několika konfliktech, o nichž hovořila, se přestala s otcem stýkat a došlo k úplné ztrátě vztahu mezi nimi.

„Když se rozvedli, táta byl hodně agresivní. Chodil k nám, bušil na dveře, řval nebo rozbíjel okna šutrama. Nedokázal to skousnout... vezl mě domů a začal mluvit o mámě a byl jako sprostěj a hnusnej.“ (Petra 24)

Doposud jsem se zabývala interpretací těch informátorů, jež označili za společnou příčinu rozvodu konflikt a neshody v rodině. Ostatní mí informátoři hovořili o nevěře jednoho z rodičů nebo o špatném vykonávání otcovské role, která představovala jistý nezájem k rodině. Tito jedinci se s rozvodem vyrovnávali hůře a jejich reakce popisují negativně. U informátorů se objevilo dlouhodobé vyrovnávání se s touto situací a u některých dokonce změny v chování. Například Petr nesl rozvod špatně, a dodnes se na tuto etapu, kdy se s ním vyrovnával, pokouší zapomenout. V té době se na sebe neustále snažil upozorňovat svým neadekvátním chováním, kdy například mlátil hlavou o zeď, dával si facky, neustále vyrušoval ve škole, a jiné.

„Špatně no... chodil jsem kvůli tomu k psychologovi. Trvalo to dlouho. Pak tak asi v šesté třídě to přešlo, pak jsem se s tím asi už tak nějak vyrovnal, že jsem byl v pohodě.“ (Petr 22)

Příčinou rozvodu Petrových rodičů byla nevěra ze strany matky a její zaneprázdněnost z důvodu časově náročné práce. Přesto jej však matka

dostala do porozvodové péče. Petr ale hovořil o tom, že s ním čas nikdy netrávila, a buď byl sám, nebo jej hlídaly cizí chůvy.

„Máma ta byla furt v práci, tu jsem vůbec neviděl. Já byl doma sám, nebo mně furt hlídaly nějaký chůvy... Měl jsem radši tátu, s tím jsem měl i lepší vztah. Máma byla pořád v práci, a já musel dělat všechno. Naučil jsem se tak alespoň soběstačnosti.“ (Petr 22)

Z výpovědí informátorů vyplývá, že si nepamatují na konkrétní moment, kdy jim rodiče oznámili, že se rozvádějí. Sami však pocítují, že na ně následující období po rozvodu mělo dopad. V případě Petra to byly změny v chování, které se musely řešit docházkou k psychologovi. Jinou zkušenost ilustruje Martina, která řekla, že si rozvod samotný nepamatuje, ale pouze jeden moment, kdy otec nebyl doma. Rozvod byl dle ní zapříčiněn jeho nevěrou. V průběhu rozhovoru se ukázalo, že po rozvodu začala trpět silnou fixací na matku a úzkostlivým strachem o ní.

„Potom, co táta odešel, tak jsem se jako nervovala, měla strach o mamínu, protože jsem třeba věděla, že je sama, a že jí nemá kdo pomoci. Jako pětiletý dítě jsem řekla, že u táty nebudu spát, protože mám strach, že se mamíně něco stane, a nikdo jí nebude moct pomoci. Cítila jsem se být víc vázaná.“ (Martina 19)

Klára jako jediná zažila rozvod rodičů, který byl zapříčiněn nespokojeností matky s otcem, který se rodině nevěnoval, a navíc se díky svému podnikání velmi zadlužil. Neobjevila se zde ani nevěra, ani konfliktní jednání. Rozhodnutí rodičů rozvést se bylo pro Katku nečekané, šokující, a svojí reakci hodnotila rovněž negativně.

„Dost těžko jsem to nesla. Vůbec mně nenapadlo, že by se něco takového mohlo stát, protože mi jako celej život přišlo, že je všechno v pohodě, že naši mezi sebou nemají žádné problémy. Nebylo mně z toho dobře tenkrát.“ (Klára 22)

Výpovědi mých informátorů poukazují na odlišnost v přijímání a reakci dětí na rozvod. Ty jsou zakořeněné v příčině rozvodu, respektive v tom, co rozvodu samotnému předcházelo, což má vliv na to, jak se s rozvodem jedinci

vyrovnávají. Tato rozdílnost vyrovnání se má v důsledku vliv na podobu vztahu mezi dítětem a rodiči, čemuž se budu věnovat v následující kapitole. Vedle toho se budu věnovat dalším možným dopadům plynoucích ze zkušenosti s rozvodem.

6.2. Dopady rozvodu

Rozvod má výrazný vliv na proměnu vztahu k rodičům. Amato hovoří o tom, že rodičovství po rozvodu disponuje mnoha deficity ve výchově a vztahy mezi rodiči a dětmi se stávají nestabilními a méně pozitivními. Rodičovské fungování predikuje rovněž vyrovnání se dětí s rozvodem, a jejich chování. (Amato 2000) Jak jsem již zmínila dříve, v rodinách s výskytem konfliktu a neshod došlo většinou k negativnímu hodnocení vztahu k otci a k úplné absenci rodiče. Singly to vysvětluje tím, že „křehkost manželského vztahu se promítá do vztahu mezi otcem a dítětem“ (Singly 1999:115), který navíc odráží nezáměr a neangažovanost ve výchově před rozvodem. (Singly 1999) Jinak tomu bylo u těch, kde se konflikt nevyskytl. Vztahy mezi rodiči po rozvodu tak byly vřelejší a významnou roli zde hrála střídavá péče. Právě Klára popisuje svůj vztah k otci zcela jinak, než tomu bylo u rozvodů s konflikty.

„Dřív, ačkoli jsem si to neuvědomovala, doma moc nebyl. Měl práci, měl kámoše... Nás tak moc nebral jako rodinu. Ve chvíli, kdy se naši rozvedli, tak jsme daleko více začali trávit čas s tátou. Bral si nás vždycky na týden, a na týden mamina...Začala jsem ho vnímat jako svého rodiče.“ (Klára 22)

Z rozhovorů vyplynulo, že negativně hodnocené vztahy byly převážně k tomu rodiči, jenž zapříčinil rozvrat rodiny. Tyto závěry nicméně nepotvrzují Ardittiho teorii o tom, že po rozvodu dojde ke sblížení a upevnění vztahu dítěte s pečující matkou. (Arditti 1999) Několik mých informátorů bylo svěřeno do péče matky, přesto vztah k nim po rozvodu byl negativně hodnocen a vřelost vyjadřovali spíše k otci, a někteří změnu vztahu k pečující matce vůbec nepocítovali. To ilustruje následující výpověď Andrey.

„Já jsem charakterem po tátovi. A máma, s tou jsme úplně jiné...s tou jsem si nikdy moc nerozuměla. Byl jeden čas, kdy jsem uvažovala, že se přestěhuju k tátovi, ale neudělala jsem to. Tátu jsme se ségrama měly radši. Máma nikdy nebyla taková, abychom si sedly a popovídaly si i o holčičích věcech. Ta na to nikdy nebyla... Tátu jsem měla vždycky radši, než mámu...“ (Andrea 26)

Petr se rovněž explicitně vyjádřil, že měl radši otce, s nímž měl i lepší vztah. Žádnou změnu ve vztahu k matce nepocítoval například Jarda. Podle něj se matka stala „akorát takovou příjemnější“ z důvodu ztráty napětí po rozvodu. Zdůraznil navíc, že se snaží na celou situaci dívat pořád stejně.

Po rozvodu nastaly změny v rodině, které se týkaly například trávení volného času, stěhování a především finanční situace rodiny, která byla v důsledku postižena nejvíce. Stěhovalo se pouze pár respondentů, ostatní nemuseli. Většinou jsou to rodiče, kteří odcházejí z domova, jež rodině přenechávají. Ti jedinci, kteří se museli stěhovat, neshledávali situaci nijak negativně, i když stěhování bylo vícečetné a většinou se tak dělo v rámci jedné lokality, jednoho města. Tudíž respondenti nepocítovali žádné výrazné změny, které by na ně mohly mít vliv. Hovořili o tom spíše pozitivně. Například Jarda viděl výhodu v tom, že po přestěhování „měl přístup k více věcem“, než v místě, kde bydleli před rozvodem. Petra se s matkou a bratrem stěhovali k prarodičům a nejvíce ocenila vzpomínky na společně strávené chvíle a to, že „doma vždycky někdo byl“. Jarda naopak ocenil větší dostupnost služeb a do školy, jelikož se přestěhovali do nedalekého většího města.

„Najednou jsme bydleli s babi a dědou. Bylo nás tam plno a mě to přišlo... Vím, že na to vzpomínám ráda. Vždycky tam doma někdo byl, a vždycky se mi někdo věnoval. A čím víc lidí tam bylo, tím víc se mi tam líbilo. No a pak jsme se stěhovali do vlastního bytu.“ (Petra 24)

Petr zažil vícečetné a velice časté stěhování, ale tuto skutečnost nijak zvláště nehodnotil. Otázkou však je, zda to nebyla jedna z příčin jeho dlouhodobého vyrovnání se s rozvodem a problémů, které ho donutily navštěvovat psychologa.

Více problémů se objevilo v otázce finanční situace rodiny. Převážná část hovořila o jistém nestrádání ohledně financí, ovšem byl kladen důraz na skromnost nebo naopak vyzdvižen vysoký zaměstnanecký status rodiče. Někteří respondenti připustili skutečnost, že se po rozvodu objevily finanční potíže či přetrvávaly problémy spojené se zadlužeností jednoho z rodičů. Jarda špatnou finanční situaci ve svých výpovědích zmiňoval často.

„No zhoršilo se to. Musel jsem začít chodit do práce. Takže mamka chodila do práce, pak se snažila najít si i brigádu, stejně jako já, ségra...snažili jsme se dost srovnat se. Do práce jsem začal chodit v šestnácti, zmenšil se mi volný čas. Tím, že přibýly starosti, začala se i máma míň starat...“ (Jarda 22)

Podobně vypovídala i Klára, jejíž otec byl zadlužen a rodina se tak potýkala s finančními potížemi.

„Táta se odstěhoval a musel splácet dluhy, spoustu peněz. A vlastně s maminou...na nás najednou byla sama. Oni to splácení baráku vlastně vyřešili tak, že táta mámě nedával alimony a strhávalo se to. Od táty nedostávala žádné peníze a pamatuju si, že jsme měli takový období, kdy jsme byli o chlebu...“ (Klára 22)

Mnoho z nich bylo nuceno přivydělávat si brigádami při škole, což zapříčinilo ztrátu volného osobního času a ztížení studia. V důsledku zaměstnanosti vlastní i rodičů tak jedinci docílí osamostatnění, získají soběstačnost, a někdy dokonce částečnou finanční nezávislost na rodičích. Finanční situace tedy nikomu nebránila ve studiu jak na středních, tak i na vysokých školách, a umožněno jim bylo buď díky vlastním přivýdělkům, nebo je podporovali sami rodiče. Andrea hovořila o svých brigádách, které jí umožnily koupit to, co jí matka nemohla. Hovořila o tom, že se jednalo od sladkostí, přes oblečení, až po cigarety.

„Když jsme něco chtěly, musely jsme si na to vydělat, po brigádách. Když jsem potom chodila od čtrnácti po hospodách, tak veškerý peníze, co jsem si vydělala, tak za sladký, oblečení,...To jsem si potom vydělala ty peníze a užívala jsem si je. Kupovala jsem si blbosti no... Začala jsem vlastně kouřit, kupovala jsem si cigarety. Neuměla jsem šetřit.“ (Andrea 25)

Co se týče zkušenosti s brigádami, Kateřina hovořila o tom, že když potřebovala „třeba nějaký to kapesný nebo takhle, tak táta byl otrávenej něco dát“. Ve své výpovědi se nad tím ale zasmála a zmínila, že chodila na brigády, takže to „nějak táhla spíš sama“.

Z výpovědí informátorů vyplynulo, že na dětství vzpomínali téměř všichni pozitivně. Jako jediný negativní aspekt byla vyzdvížena absence rodiče a jeho chybějící péče, jako například v případě Zdeňky. Zdeňka byla společně se sestrami svěřena do péče otci. Dětství a vzpomínky na něj hodnotí jako dobré, akorát jí „ta mamina chyběla“. Klára své dětství hodnotí podobně, ale skutečnost toho, že se otec o rodinu nezajímal, si uvědomila až déle.

„Celou dobu jsem byla přesvědčená, že moje dětství bylo šťastný. Nebo tak jsem přesvědčená do teď. Ale až v poslední době jsem si uvědomila, že tam ten táta jako chyběl.“ (Klára 22)

Andrea navíc hovořila o nefungujících vztazích mezi sestrami a matkou, přesto dětství nepovažuje za špatné.

„Špatně jsme se neměli, že bychom měli špatný dětství, to ne. Akorát mi teda hodně chybělo, že jsem tu mámu nemohla brát jako svoji kamarádku. Že i s těma ségrama jsme nevycházeli. Ten táta tam chyběl.“ (Andrea 26)

Podobně hovoří Petr o svém dětství, přičemž zdůrazňuje chybějící lásku. Mrzí ho, že „nezažil takový to dětství, jako měli ostatní. Takovou tu lásku od všech“. Na druhou stranu poukazuje na to, že se tak v dětství stal soběstačným. Andrea i Petr se tak stavěli k dětství s rozporným názorem a tón řeči v rozhovoru byl emoční, váhavý a jejich rychlost hlasu se výrazně snížila.

6.3. Postoje k manželství

V této kapitole se zaměřím na postoje informátorů k manželství. Snažím se přitom porozumět tomu, zda a jak se zkušenost s rozvodem promítá do jejich pohledu na intimní vztahy a manželství jako takové. V názorových a

postojových otázkách jsem se zabývala také tím, jak se informátoři pocházející z rozvedených rodin staví k rozvodu a nesezdanému soužití. Tyto postoje se pak v následující kapitole pokusím srovnat s postoji dětí pocházejících z úplné rodiny.

6.3.1. Lidé pocházející z rozvedené rodiny

Podle obecných průzkumů hodnot manželství v současné společnosti klesá. Zvyšuje se důraz na osobní svobodu a nezávislost. Rabušic zdokumentoval, že mladí lidé mají liberálnější postoj k manželství a rodičovství. (Rabušic 2001a, 2001b) Tyto postoje se však mohou lišit nebo zesilovat u lidí vyrůstajících v rozvedených rodinách. Právě tato zkušenost způsobuje vědomí o možném neúspěchu a křehkosti manželství, což může zapříčinit nižší vazbu k manželství. Amato tvrdí, že lidé vyrůstající v rozvedených rodinách zastávají méně idealizované postoje k manželství, a vidí v něm mnohem méně výhod, než ostatní jedinci z rodin úplných. (Amato 1988) Z mých informátorů se tímto způsobem k manželství staví podstatná většina. Například Klára ve své výpovědi klade důraz na určité přesvědčení nutné k tomu, aby do manželství vstoupila. Vidí v něm však spíše symbolickou hodnotu.

„Nemyslím si, že by to byla nutnost v dnešní společnosti. Lidi žijí daleko volnějš, než dřív. Ale zas je to hezký, říct to celému světu...“ (Klára 22)

Několik informátorů se k manželství vyjádřilo způsobem, že se jedná pouze o „papír“, či používali jiné metaforické pojmy, kterými se k manželství stavěli jako k bezvýznamnému. Například Alena ve svých výpovědích často zmiňovala pojem „papír“ a dle ní se vstupem do manželství nic nemění.

„Nepotřebuji „papír“ na to, abych věděla, že ten člověk je se mnou, a že mi patří. Mně to manželství přijde, jako kdyby si ti lidi nárokovali právo, že ten druhý je jejich majetek. To fakt nepotřebuju.“ (Alena 22)

Podobné postoje k manželství, které byly spíše pesimistické, měli například Petra, Zdeňka a Jarda. Petra si myslí, že manželství není tak důležité a za důležitější považuje úctu, kterou člověk vstupem do manželství nezíská. Podle ní, „když se partner chová jak má, ten „papír“ už ho k tomu nedonutí“. O manželství jako nedůležitém se explicitně vyjádřila i Zdeňka. Podle Zdeňky je pak těžké měnit své rozhodnutí a navíc přidává, „že to škodí i tomu vztahu, že to je taková povinnost“. Jarda se k manželskému svazku jako k nemyslnému a nazval jej „právnickým spojením“, kterým se ve vztahu nic nezmění.

V souvislosti s tím Kuchařová poukazuje na to, že hodnota manželství jako takového klesá, a manželství je spíše spojována s reprodukcí. (Kuchařová 2003) Data z výzkumu Chaloupkové a Šalamounové ukazují, že téměř polovina respondentů si myslí, že lidé chtějící dítě by měli vstoupit do manželství. (Chaloupková, Šalamounová 2004) Tato tendence se objevila i v případě mých informátorů. Ti se stavěli k volbě manželství za předpokladu otěhotnění, za vidinou vytvořit pro dítě zázemí, a v tom nejčastěji spatřovali i výhodu manželství. Tímto způsobem vypovídala například Alena.

„Tak kdybychom čekali dítě, tak to asi to manželství, to jo. Protože třeba pak, kdyby se něco stalo, byly by problémy, tahanice, tam jsou v tom hrozný rozdíly, jestli jste manželé nebo ne. Což je výhoda... vytvořit pro dítě to zázemí.“ (Alena 22)

Podobný postoj má i Andrea, která by zvolila vstup do manželství až tehdy, pokud by měla mít s partnerem potomka. Do té doby jí to přijde jako zbytečné. Stejně tak se vypovídala i Martina a navíc zdůrazňuje, že jí přijde „zvláštní, když se to dítě jmenuje po tátovi a máma jinak“, a pro hodně lidí to může být známkou nezodpovědnosti.

Glenn a Kramer usuzují, že do manželství by se mělo vcházet s očekáváním stability, pevnosti a závazku. Podle nich má ale právě zkušenost s rozvodem rodičů vliv na toto vědomí o pevnosti a křehkosti manželství, a jedinci tak v důsledku uzavírají manželství bez investování

k dosažení správně fungujícího svazku, a rovněž disponují nižší vazbou k němu. (Glenn, Kramer 1987) Ve výpovědích mých informátorů, jejichž postoje k manželství jsou spíše pesimistické, lze vyzorovat jistý postoj týkající se očekávání. V případě vstupu do manželství by od něj očekávali pouze jisté stvrzení současného partnerského vztahu. Podle nich se nic nemění, a vše zůstává stejné.

Mnoho mých informátorů se staví k manželství, že je nevýhodné v tom smyslu, pokud dojde ke špatnému výběru partnera, ke změně jeho povahy a následným hádkám, nebo že jde o svazek příliš závazný. Právě tato vidina nižší vazby, závazku v manželství, a očekávání neúspěchu v něm se může často stávat sebenaplnujícím se proroctvím. (Glenn, Kramer 1987)

Více idealizované a pozitivnější postoje k manželství mělo pouze pár informátorů. Martina vidí v manželství mimo základ rodiny, oporu a pomoc od partnera, a lásku. Smysl a význam má manželství i pro Veroniku a Kateřinu, která však hovoří z jiné perspektivy.

„Nesměla bych váhat. Chci se vdát, až si budu hodně jistá, že to chci. Mít tu jistotu, přesvědčení, a že ten člověk je spolehlivý, že mu můžeš věřit. A pak je výhoda to, že víš, že ten druhý k tobě patří a neinvestuješ do něčeho, co není jistý...“
(Veronika 21)

„Pro mě je manželství utvrzení toho vztahu. Dát najevo, že spolu chceme být celý život, a tím se prostě začlením do té rodiny. Je to pokrok v tom vztahu. A pak samozřejmě se může společně plánovat...společný účet, bydlení, děti.“ (Kateřina 23)

Jako důležitý aspekt ke vstupu do manželství, který se často objevuje, je přesvědčení, o němž hovoří i Veronika, a důraz na to, aby manželství nebylo unáhlené, o čemž vypovídá například Petr.

„Když už dva jdou do toho manželství, tak by nemělo být nějak unáhlený, a s tím vědomím, že spolu chtějí vydržet celý život. Že se znají dlouho, žijou spolu, toho druhého znají a ví, co od něj může čekat. Tak po pěti letech...když budu vědět, že jí

pořád miluju a chci s ní strávit život, tak pak manželství. Pro mě to je finální fáze vztahu, takový to vyvrcholení.“ (Petr 22)

Šťastná se ve své studii zmiňuje o tom, že děti z rozvedených rodin mohou spatřovat v rozvodu způsob řešení manželských problémů. (Šťastná 2006a) V souvislosti s tím, Chaloupková se Šalamounovou uvádí, že za nejlepší řešení manželských problémů míní rozvod více jak polovina dotázaných (Chaloupková, Šalamounová 2004). U výpovědí mých informátorů se objevuje snaha najít řešení, zahrnující kompromis a domluvu. Alena zároveň uvádí, že by radši zvolila rozvod, než setrvávání ve špatně fungujícím manželství a v případě častých hádek.

„Tak vždycky je nějaký řešení. Je tam nějaký důvod, proč to jsou problémy, tak bych se ho snažila nějak odstranit a vyřešit to. Kdyby to nešlo... no kdybychom se fakt už jen hádali, tak pak rozvod no. Zase bych určitě nebyla v manželství, které není spokojené. To bych nechtěla.“ (Alena 22)

Drtivá většina vypovídajících hovoří, že rozvod je až „posledním řešením“ problémů a nejčastěji je tak zmiňováno v případě nevěry. To ilustruje výpověď například Jiřiny nebo Kateřiny.

„To je úplně až to nejkrajnější řešení. Rozvod je asi až to úplně nejhorší, když už fakt s tím druhým nemůžeš být, podívat se mu do očí, tak pak rozvod...do té doby ne.“ (Kateřina 23)

„Určitě bych se to snažila řešit s klidnou hlavou. Udělat vše pro to, abychom se nemuseli rozvést. To je až jako poslední...“ (Jiřina 24)

Informátoři často kladou důraz na „trend“ současné doby, který dle nich spočívá v tom, že rozvod je často unáhlený. Ve výpovědích poukazují na to, že když už manželství nefunguje, tak je to „pochopitelné“, a může to být „cesta ven“. Unáhlenost rozvodu zdůrazňuje například Kateřina a Andrea. Andrea navíc klade důraz na to, že manželé musejí především chtít řešit problémy a rozvodu tak předejít.

„Myslím si, že rozvod je takový trend...byla jsem několika kamarádkám na svatbě, a všechny šly k oltáři s myšlenkou „rozvést se mužů vřdycky“. To je hrozný, jít s tím do toho s takovou myšlenkou.“ (Kateřina 23)

„Když to jinak nejde, tak ať se rozvedou. Když si chceš popovídat a vyřešit to, tak to vyřešíte. Když už nechceš, tak ti nic jiného nezbyde, než se rozvést. Myslím si, že rozvody jsou unáhlený a zbytečný.“ (Andrea 26)

Přesto dochází k tolerantnějšímu a více pozitivnímu postoji k rozvodu. Často je brán ohled na význam pro děti, které rozvodem trpí. O tom vypovídá třeba Zdeňka s Petrou.

„Někdy asi není na škodu, když už ti partneři spolu nemůžou bejt, tak je asi lepší, když se rozvedou, než aby setrvali za každou cenu. Protože jestli mají děti, tak potom by tím trpěli děti...“ (Zdeňka 25)

„Jako krajní řešení, když už dál nejde, tak je rozvod lepší, než se dál trápit. Ti dva by se pak začali nenávidět, a vztah zhoršovat. V tomhle si myslím, že rozvod je lepší i pro děti. Rodiče se přece jen po pár letech dokáží domluvit a i pro dítě samotný je to lepší.“ (Petra 24)

Někteří informátoři navíc přidávají význam, který má rozvod pro jejich rodiče. Jaroslav ve své výpovědi uvedl, že rozvod byl pro všechny členy rodiny špatnou událostí, až na matku, jíž se po rozvodu celkově ulevilo a přilepšilo. Pro Jaroslavovu matku měl rozvod význam v tom, že se chtěla odloučit od svého manžela a nemít tak s ním nic společného. Veronika uvedla, že „rozvody nesnáší, ale někdy jsou nutný“. V souvislosti se zmiňovaným významem tvrdí, že kdyby se její matka nerozvedla, zřejmě by „z toho psychického týrání fyzicky onemocněla, protože už to nedávala“.

Zcela odlišný, spíše negativní, postoj měla Martina. To lze zdůvodnit těžkým vyrovnáním se s rozvodem její matky a dopadu rozvodu na Martininu psychiku.

„Není to dobrý. Když se rozpadne manželství, tak končí jedna etapa života a začíná druhá a je to určitě těžký pro lidi, když si něco v tom manželství vybuduješ, pak se ti to najednou rozpadne. To musí být těžký no...“ (Martina 19)

Postoje lidí z rozvedených rodin k rozvodu jsou spíše liberální, tolerantnější, a hodnotí jej méně negativně. Ačkoli by se jedinci v manželství snažili problémy řešit domluvou a kompromisy, jako nejčastější východisko volí rozvod. O více tolerantních postojích k rozvodu lidí z rozvedených rodin hovoří i Amato. Dle něj se objevuje stejná tendence i v přístupu k nesezdanému soužití. (Amato 1988) Tato alternativa soužití je v současnosti více podporována, o čemž hovoří Rabušic a potvrzuje ji i výzkum Chaloupkové a Šalamounové. (Rabušic 2001b, Chaloupková, Šalamounová 2004) Ve výpovědích mých informátorů lze zachytit stejnou toleranci a liberální postoje vůči nesezdanému soužití. Jedinci jej převážně pozitivně hodnotí a shledávají v něm jisté výhody, jako například Jarda.

„Mně se to zamlouvá. Já to preferuji, protože nejsi vystaven tím nepříjemnostem, jako v manželství. A i bych to upřednostňoval před manželstvím.“ (Jarda 22)

Zdeňka s Klárou tento typ soužití hodnotí kladně, a obě se shodují v tom, že by jim v budoucnu nevadilo ani nesezdané soužití, ani manželství. Spíše zdůrazňují to, že „uvidí, co přijde“. Důležitý vliv na volbu soužití má dle Andrey kromě osobní preference i finanční situace.

„Mně to nevadí. A myslím, že v dnešní době ani nic jiného nezbyvá. Finančně, když se podíváš, tak dnes mladým vážně nic jiného nezbyvá. A já jsem spokojená i tak, a nepotřebuju k tomu nějaký „papír“, že jsem spolu.“ (Andrea 26)

Petra preferuje nesezdané soužití a svůj postoj by zřejmě neměnila ani v případě otěhotnění. Na rozdíl od Petry se u většiny, i přes pozitivně hodnocené nesezdané soužití, objevuje konzervativní postoj vůči rodinnému uspořádání, kdy jedinci spojují dítě s manželstvím. A to dokonce u Jardy, jemuž se nesezdané soužití zamlouvá. Podle něj je dítě už „takový plánovaný, chtěný, takové silné spojení“, kdy by nad manželstvím již uvažoval.

Pouze pár informátorů preferuje manželství před nesezdaným soužitím. Myslí si, že nesezdané soužití je dobré, ale jen po určitou dobu, která je nutná například pro vzájemné poznání. To ilustruje například výpověď Jiřiny.

„Mně by to časem asi štvlo. Po deseti letech bych si řekla, že už je něco asi špatně. Nemám proti tomu nic, ale napořád bych to nechtěla.“ (Jiřina 24)

6.3.2. Lidé pocházející z úplné rodiny

Liberální postoje dětí k manželství, nesezdanému soužití a rozvodu mohou být jedním z možných dopadů rozvodu rodičů. Z tohoto důvodu se pokusím pro srovnání interpretovat postoje jedinců vyrůstajících v úplné rodině.

Postoje informátorů, kteří pocházejí z úplné rodiny, k manželství jsou pozitivní a spíše konzervativní. Pro vstup do manželství vypovídají nejčastěji o finančním zabezpečení či jistotě a přesvědčení, že do něj vstupují s partnerem, s kterým chtějí strávit celý život. To ilustruje výpověď například Hanky.

„Že bychom byli finančně zajištěni oba dva, mít oba dva zaměstnání, měli něco svého – kde bydlet, žádný dluhy. Kdybychom spolu byli už delší dobu a musela bych mít nějakou jistotu. Myslím, že do manželství by měli vstupovat lidi, kteří už čekají, že spolu zůstanou nafurt. Nechtěla bych se vdávat s tím, že to zkusím.“ (Hanka 22)

Informátoři se staví k manželství jako k něčemu, co má smysl. Téměř pro všechny to znamená jisté završení a stvrzení vztahu, a silně jej spojují se založením rodiny. Zároveň si uvědomují to, že v dnešní době ztrácí význam, na což upozorňuje rovněž Hanka, ale například i Michaela.

„Je to znak ucelenějšího partnerství. Manželství je důležitý, ale myslím si, že ten význam, který to mělo dřív, se už trochu ztrácí no...“ (Hanka 22)

„V současné době asi pozbývá trochu smysl, ale pro mě smysl má... manželství je dobrý, má to svůj smysl a důvod. Je dobrým podhoubím pro výchovu dětí. Pro mě osobně je to, že člověk nastoupí do nové éry života, a díky němu může mít děti. Je si v tom dnešním životě jistě alespoň něčím, může jít dál... Taková jistá rampa k tomu stáří. Ale štv mě, že pozbývá svůj důvod...“ (Michaela 25)

O smyslu manželství jako završení vztahu vypovídá například Zdeněk, který o něm dále míní, že by mělo být celospolečenským uznáním partnerů. Výpovědi informátorů poukazují rovněž na smysl v založení rodiny, jako je tomu například u Martina.

„Rodinu plánuju do budoucna založit. Já to považuju za nějaký základní kámen – pilíř budoucího života dětí. Asi bych nechtěl do toho jít s myšlenkou, že to je na zkoušku. Ale až budu přesvědčený, že to bude trvat do té doby, dokud jeden z nás nezemře. Pro někoho je to jen formalita, ale i přesto je to taková představa toho svazku. A když se narodí dítě, stmeluje to a brání v rozchodu...“ (Martin 21)

Informátoři z úplné rodiny by v případě vstupu do manželství nejčastěji očekávali, že bude láskyplné a trvat do konce života, zázemí pro děti, a šťastnou rodinu. Jedinou odlišnou výpověď uvedla Michaela, která se snaží tento svazek nevidět příliš idealizovaně.

„Jako je dobrý očekávat dobrý věci, nebo nějaká motivace do toho jít. Ale ne žádný představy. Vzdušný zámky nedělají nikdy dobrý prostředí.“ (Michaela 25)

Téměř stejný postoj měli informátoři i k řešení manželských problémů. Jako zásadní považovali společnou domluvu, resp. hledání řešení, a kompromis. Většina informátorů by zvolila rozvod až v případě nevěry, která je dle většiny „nezkousnutelná“. To ilustruje výpověď například Pepy.

„Tak řešit problémy musí vždy oba, že jo. Nejde, aby to řešil jen jeden. Takže nějaký kompromis, sednout si a vyříkat si to, kde jsou ty problémy...a najít řešení. A rozvod? Nevím, ale já asi nejsem schopnej překousnout nevěru. To ne. Jako když už člověk není ve vztahu spokojený, tak by se měli rozejít a řešit to jinak, než nevěrou, a podvádět se za zády.“ (Pepa 25)

Podobně vypovídá i Anička, která navíc přikládá důraz na ztrátu důvěry či podvod ze strany partnera.

„Záleží, jakého rázu by ty problémy byly. Finanční řešit domluvou, partnerské buď odmlkou, nebo nevím...záleží na problému. Rozvod pak asi když dojde ke ztrátě důvěry nebo podvodu. Podvod jako, co by se týkalo nás všech, jakožto i rodiny.“ (Anička 22)

V postojích k rozvodu se již výpovědi informátorů rozcházejí, přesto se jedná o postoje spíše tolerantní. Několik jedinců jej považuje za „konečné, poslední řešení“ problémů, které jsou již neřešitelné, a kdy už manželství nefunguje. Důraz je rovněž kladen na to, že se někteří lidé rozvádějí unáhleně. To ilustruje výpověď například Pepy.

„Rozvod až jako poslední. Vždycky je to o kompromisu. Pokud je to manželství nefungující, ti dva si nesedí, tak by se měli rozvést, ale myslím, že by tohle měli zjistit ještě předtím, než se vezmou. Chce to dlouhodobý vztah. Pokud jsou unáhlený svatby, unáhlený jsou i rozvody...“ (Pepa 25)

Tolerantněji hodnotí rozvod Martin, který rovněž zdůrazňuje jeho hodnotu:

„Když se dohodnou na tom, že někdo z toho sňatku chce utéct, tak s nějakou ohleduplností, ať už k tomu partnerovi, tak i ke zbytku rodiny. Je docela škoda, že už se to stává zvyklostí, že už je spíše hodnotou ve svazku nebejt...“ (Martin 21)

Zbývající většina informátorů zastává názor, že rozvodem končí jedna etapa a začíná druhá, a nepovažují to za „konec světa“. Ve svých výpovědích připouští, že rozvod může být určitým zklamáním, avšak v důsledku toho to může představovat počátek „něčeho nového“ či zkouškou do života. Tento typ postoje ilustruje výpověď například Hanky.

„Já si myslím, že to není nic špatného. Je to špatná životní zkušenost, ale myslím si, že to není konec světa. Kdyby mně to potkalo, tak to nebudu brát asi jako, že člověk v životě naprosto selhal.“ (Hanka 22)

Stejně tolerantní postoje se objevují i ve výpovědích týkajících se nesezdaného soužití. Informátoři se shodují v pozitivním hodnocení a dokonce i v tom, že tento typ soužití je obzvláště vhodný, pokud jsou spolu partneři kratší dobu. Někteří však zdůrazňují to, že by to tak nemělo zůstat napořád a mělo by po několika letech vztahu a společného soužití přijít manželství. To zdůrazňují výpovědi například Zdenka či Michaely.

„Já si myslím, že to je určitě dobrý. Ale bejt takhle celej život, tak to trošku degraduje ty jedince. Jak bych to řekl... Kdybych měl žít celej život a neoženit se, i mít třeba potomka, tak si myslím, že to není absolutní naplnění smyslu života.“ (Zdeněk 25)

„S přihlédnutím na mojí současnou situaci je dobrý manželství, protože mám dlouhodobý vztah. Kdybych měla krátkodobý, pohlížím na to jinak. To je pak lepší to nesezdané soužití.“ (Michaela 25)

I přes pozitivně hodnocené a tolerantní postoje k nesezdanému soužití, informátoři vypovídají, že preferují spíše manželství, a zejména ve spojení s dětmi, jak jsem již zmínila. Tuto tendenci má například Pepa, který si položil otázku, co je to za rodinu bez manželství, s okamžitou odpovědí pro preferenci k manželství. Hanka navíc zmínila jako důležitý aspekt finance, které mohou ovlivnit volbu soužití.

„Pro ty děti bych byla radši v manželství. I když, kdybychom si teď s přítelem měli naplánovat do dalších let, jestli se nejdříve vzít nebo mít děti, asi bych dala přednost těm dětem, protože mně přijde ta svatba jako hrozná finanční pálka.“ (Hanka 22)

7. ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo pokusit se pomocí analýzy rozhovorů zjistit, jak jedinci z neúplných rodin vzpomínají na rozvod svých rodičů, jak jej prožívali, a jaké mu přiřkládají významy. Kromě toho jsem se zaměřila na to, zda a jakým způsobem se zkušenost s rozvodem rodičů a vyrůstání v neúplné rodině promítá do postojů k partnerství a manželství. Řada kvantitativních studií (Amato 1988, Šťastná 2006a, Kuchařová 2003) poukazuje na skutečnosti, které jedinci zažili v dětství a dospívání, a které mohou mít vliv na jejich hodnotové preference týkající se partnerského soužití, na vnímání a názory ohledně manželství, a rovněž i ohledně nesezdaného soužití či rozvodu. Zajímalo mě proto, zda se tato zkušenost promítá i do způsobů, jakým jednotlivci o partnerství a případném manželství hovoří.

V práci byl stručně představen souhrn možných a nejčastěji projevovaných dopadů rozvodu rodičů na děti. Následně byly popsány zásadní faktory, které zprostředkovávají vliv rozvodu rodičů na děti, respektive prostřednictvím jakých mechanismů rozvod na děti dopadá. Mým záměrem práce však nebylo zjistit výčet dopadů, jež jedinci po rozvodu rodičů mohou mít, ale jak sami prožívali danou událost, a jak ji vnímají. Jednou oblastí je výskyt konfliktu mezi rodiči a kvalita vztahu mezi nimi. Má analýza potvrzuje Singlyho úvahy o tom, že neshody mezi rodiči mají na děti větší vliv, než jejich rozvod. (Singly 1999) Pro informátory z rozvedených rodin nepředstavoval problém samotný rozvod, ale právě konflikt a neshody mezi rodiči, které mu předcházely. Ačkoli neshody mezi rodiči a konfliktní prostředí způsobovalo stresující situace a nepříznivé domácí prostředí, samotný rozvod jakožto řešení dané situace jedinci popisovali pozitivně, a stejně tak pozitivně se s ním vyrovnali. V těch výpovědích, kde byl v době před rozvodem identifikován určitý typ konfliktu, násilí či závislosti na alkoholu, informátoři považovali rozvod za dobré řešení, a „byli rádi za to, že se rodiče rozvedli“. Ve všech ostatních případech rozvodu, kde nebyl přítomen konflikt, se jedinci s

rozvodem rodičů vyrovnávali podstatně hůře, a samotný rozvod hodnotili jako negativní událost v jejich životech. Důležité je také zmínit, že v těchto výpovědích je zdůrazňována absence rodiče v péči a výchově, a zejména otce, který konflikty vyvolával. Jeho nepřítomnost v době po rozvodu tudíž nebyla stěžující pro vyrovnání jedinců s ním, spíše naopak. Lze tedy předpokládat, že snížení či ztráta konfliktního vztahu a nepřátelství mezi rodiči vede k lepšímu vyrovnání se jedinců s rozvodem. (Amato 1993) Ve výpovědích se tak ukazuje jako velmi významná příčina rozvodu, která představovala to, co rozvodu samotnému předcházelo. To mělo výrazný vliv na způsoby vyrovnání se s rozvodovou situací, a rovněž na pozdní dopady v chování jedinců.

Další oblastí, na níž měl rozvod značný dopad, byla podoba vztahů mezi rodiči a dětmi, kde významnou roli hrála střídavá péče. Poznatky z analýzy poukazují na jisté, dá se říci, „vzorec“, kdy je hodnocen podstatně negativněji vztah k rodiči, který dle názoru informátora zapříčinil rozpad manželství. Je třeba upozornit na to, že z výpovědí informátorů se nepotvrdila teorie o tom, že po rozvodu dojde ke sblížení a upevnění vztahu dítěte s pečující matkou. (Arditti 1999)

Amato a Keith tvrdí, že děti jsou po rozvodu vystaveny novým, většinou negativním, událostem, kterým se musí přizpůsobovat a zároveň ovlivňují jejich vyrovnání se s rozvodem. (Amato, Keith 1991) Nejdůležitější tyto události jsou například změny ve způsobu trávení volného času, stěhování, a zejména finanční situace rodiny. Na základě analýzy lze tento argument o nově vzniklých událostech přijmout, ovšem důležité je zdůraznit, čemu informátoři přiřkládaly významy s negativní konotací. Nejvíce pesimisticky hovořili o finanční situaci rodiny, jež byla době po rozvodu problematická. S tím bylo často spojováno nejen vypětí rodičů a jejich zaměstnanost, ale zejména nutné osamostatnění těchto jedinců a jejich zaměstnání formou brigád již během studií. To samozřejmě mělo vliv na vlastní zájmy a trávení

volného času, na druhou stranu informátoři pozitivně hodnotili získání určité nezávislosti a soběstačnosti právě díky těmto svým přívídělkům. Dalším a posledním negativním aspektem v otázkách nově vzniklých událostí byla absence rodiče a jeho podílení se na výchově a trávení volného času. Tuto skutečnost informátoři často zmiňovali ve svých výpovědích ohledně dětství a trávení volného času s rodiči. Zároveň však dětství a vzpomínky na něj považují za krásné a hezké, i s přihlédnutím na rozvod, který v té době proběhl.

Poslední oblastí mého zájmu byly postoje k manželství. Celá řada autorů a studií (Šťastná 2006a, Glenn, Kramer 1987, Amato 1988) argumentuje, že rozvod rodičů a vyrůstání v neúplné rodině může mít vliv na vědomí o podobě partnerských vztahů, na jejich představy, očekávání a postoje k manželství a utváření závazných vztahů. Proto jsem se více zaměřila na toto téma, a pokusila se podrobněji nahlédnout na to, jaké významy a postoje jedinci přikládají manželství jako takovému, a ostatním institucím, jako je nesezdané soužití či rozvod. Na základě analýzy předvedu stručné porovnání mezi významy a postoji k manželství všech informátorů, z rodin rozvedených a úplných. Jak jsem již zmínila, jedním z mých záměrů práce bylo porozumět těmto významům ve způsobu, do jaké míry se liší postoje mezi vyrůstajícími v úplné a rozvedené rodině. Z analýzy rozhovorů vyplynula zásadní a významná odlišnost v postoji k manželství a jeho vnímání. Zatímco informátoři z rozvedených rodin zastávají liberální a více pesimistické postoje k manželství, jedinci z rodin úplných se vyznačují konzervativnějšími názory a spíše pozitivními postoji. Významy, jež manželství přikládají, se v některých aspektech liší. Informátoři vyrůstající v rozvedené rodině se staví k manželství spíše „formálně“ – neshledávají v něm určitý smysl, ani význam, ale hovoří o svazku manželském pojmy, jako je to jen „papír“ či „právnícké spojení“ dvou lidí. Zdůrazňovali bezvýznamnost manželství pro vztah partnerů. Podle nich se tím, že vstoupí do sňatku, nic nezmění, a někteří si dokonce myslí, že to naopak stěžuje situaci pro vztah. Zmiňované bylo například ztráta svobody,

závazek, majetkové vyrovnání, a podobně. Na druhou stranu, když hovořili o reprodukci a založení rodiny, spíše se informátoři přikláněli k manželství z důvodu vytvořit „zázemí pro dítě“. Stejného názoru jsou i informátoři z úplných rodin, jež manželství silně spojují s reprodukcí. Na tuto zásadní spojitost upozorňuje i Kuchařová ve své studii. (Kuchařová 2003)

Respondenti z úplných rodin mají spíše pozitivnější postoje. Manželství má pro ně smysl, význam a považují jej za „utvrzení“ či „završení“ vztahu. Často je taky jimi na manželství pohlíženo jako začátek „nové éry“ života, pod níž si představují ucelené partnerství, rodinu a trvání svazku „do konce života“. Zajímavostí je, že informátoři z úplných rodin kladou ve svých výpovědích důraz na existenci trendu v současné společnosti, znamenající nízkou hodnotu manželství, s kterým nesouhlasí a za sebe popírají. Poukazují na to, že život bez manželství nepředstavuje absolutní naplnění smyslu života, a dávají mu vysokou hodnotu.

V otázkách řešení manželských problémů informátoři z rozvedených rodin hovoří z perspektivy vlastní zkušenosti s rozvodem rodičů. Vždy by se snažily hledat řešení problémů a rozvod jako řešení problémů by byl až jako „poslední“. Tento postoj je shodný u všech informátorů z úplné i rozvedené rodiny. Odlišné názory se pak objevovaly, když informátoři z rozvedené rodiny hovořili právě s přihlédnutím na osobní zkušenost. Než aby setrvali v nespokojeném a nefungujícím manželství, v kterém se ještě vyskytují neshody, radši by se rozvedli. Přesto si myslí, že rozvod je v současné době určitým „trendem“ unáhleného řešení. Postoje k rozvodu samotnému rovněž nabývají protichůdných významů. I přes považování rozvodu za „trend“ se k němu jedinci z rozvedených rodin staví liberálně a spíše tolerantně. Více negativní hodnotí rozvod ti, kteří se s ním i hůře vyrovnávali. Informátoři se zkušeností rozvodu svých rodičů dochází k rozporuplným názorům o „posledním řešení“ problémů, přesto jej volí jako východisko, které lze využít kdykoliv.

Posledními postoji, o které jsem se v rozhovorech s informátory zabývala, byly postoje k nesezdanému soužití. Informátoři se k tomuto typu soužití staví rovněž tolerantně a hodnocení převažuje jako pozitivní. Rozdíl mezi jedinci z rozvedených a úplných rodin je v preferenci. Podstatná většina těch, kteří vyrůstali v rozvedené rodině, si dokážou představit, že v této formě partnerského vztahu setrvají, a někteří i přesto, že by založili rodinu. Vidí v tomto soužití výhody a naopak absenci problémů spojených s manželstvím. Zbývající část uvažuje nad preferováním manželství v případě reprodukce. Informátoři pocházející z úplné rodiny hovořili jinak, a to s ohledem na délku vztahu. Vyzdvihují význam dlouhodobého soužití, ale z důvodu následného kvalitního manželství, které preferují v silném spojení s rodinným životem. Soužití bez sňatku upřednostňují tedy pouze za předpokladu, pokud jsou spolu partneři kratší dobu, a po několika letech vztahu a společného soužití vstoupí do manželství.

Postoj k manželství, rozvodu a nesezdanému soužití nabývají tedy mezi informátory z rozvedené a z úplné rodiny jiných významů, a liší se, i když ne ve všech ohledech. Nutné je zdůraznit to, že odlišné postoje nemusí být příčinou „jen“ rozvodu, který jedinci zažili. Tento argument nelze potvrdit s ohledem na velikost vzorku, s nímž jsem pracovala. V tomto výzkumu jsem pracovala s limitovaným vzorkem respondentů a nemohu tedy tvrdit to, že samotný rozvod vysvětluje více pesimistické postoje k instituci manželství, a veškeré ostatní postoje.

8. LITERATURA

AMATO, Paul R. 2000. The Consequences of Divorce for Adults and Children. In *Journal of Marriage and the Family* 62: 1269-1287.

AMATO, Paul R. 1993. „Children's Adjustment to Divorce: Theories, Hypotheses, and Empirical Support.“ *Journal of Marriage and the Family* 55: 23-38.

AMATO, Paul R. 1988. „Parental Divorce and Attitudes toward Marriage and Family Life.“ *Journal of Marriage and the Family* 50: 453-461.

AMATO, Paul R., KEITH, B. 1991. „Parental Divorce and Adult Well-being: A Meta-analysis.“ *Journal of Marriage and the Family* 53: 43-58.

ARDITTI, J. A. 1999. „Rethinking Relationships between Divorced Mothers and their Children: Capitalizing on Family Strengths.“ *Family Relations* 48: 109-119.

ASTONE, N. M., MCLANAHAN, S. S. 1991. „Family Structure, Parental Practices and High School Completion.“ *American Sociological Review* 56: 309-320.

BECK, Ulrich. 2004. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství. Pp. 161-219. ISBN 80-86429-32-6.

BOOTH, A., EDWARDS, J. N. 1985. „Age at Marriage and Marital Instability.“ *Journal of Marriage and Family* 47: 66-75.

CHERLIN, A. J. 1992. *Marriage, Divorce, Remarriage*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Pp. 31–66.

CONGER, R. & kol. 1990. „Linking Economic Hardship to Marital Quality and Instability.“ *Journal of Marriage and the Family* 52: 643–656.

ČSÚ. 2011a. *Česká republika v datech (1989 až 2009)* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/780046A84E/\\$File/142011.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/780046A84E/$File/142011.pdf)>.

ČSÚ. 2011b. *Demografická ročenka ČR 2010* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4019-11>>.

ČSÚ. 2011c. *Stav a pohyb obyvatelstva v ČR v 1. – 3. čtvrtletí 2011 (předběžné výsledky)* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2012-01-17]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/4001-11>>.

CHALOUPKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P. 2004. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Sociologické studie 04/07, Praha: Sociologický ústav AV ČR.

DAVIES, P. T., CUMMINGS, E. M. 1994. „Marital Conflict and Child Adjustment: An Emotional Security Hypothesis.“ *Psychological Bulletin* 116 (3): 387-411.

DUDOVÁ, R. 2006. *Kdo s kým žije, aneb rodiny a jiné způsoby uspořádání soukromého života v ČR* [online]. Socioweb 12/2006: 4-5 [cit. 2011-11-26]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/135_socioweb%2012-06%20cely%20novy%201.pdf>.

FIALOVÁ, L. 2005. „K některým rysům demografického vývoje v České republice v závěru 20. století.“ In *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Ročník 6, číslo 1. Pp. 10-14.

GLENN, N. D., KRAMER, K. B. 1987. „The Marriages and Divorces of the Children of Divorce.“ *Journal of Marriage and Family* 49: 811-825.

HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

KATRŇÁK, T., LECHNEROVÁ, Z., PAKOSTA, P., FUČÍK, P. 2010. *Na prahu dospělosti. Partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti*. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-352-3.

KUCHAŘOVÁ, Věra. 2003. „Některé obsahové změny postojů k manželství a rodičovství.“ In MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. Pp. 189-204. ISBN 80-86598-61-6.

MATOUŠEK, Oldřich. 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2. rozšířené vydání. ISBN 80-85850-24-9.

MCLANAHAN, S., BOOTH, K. 1989. „Mother-only Families: Problems, Prospects, and Politics.“ *Journal of Marriage and the Family* 51: 557-580.

MOŽNÝ, Ivo. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-58-X.

MOŽNÝ, Ivo. 2002. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2. upravené vydání. ISBN 80-86429-05-9.

PILER, Petr. 2010. *Divorce as Phenomenon of Modernity: theory and research by Petr Piler*. London: Edmund Press Ltd. ISBN 978-0-9564748-1-0.

RABUŠIC, Ladislav. 2001a. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-01-6.

RABUŠIC, L. 2001b. „Value Change and Demographic Behaviour in the Czech Republic.“ *Czech Sociological Review* 9 (1): 99–122.

ROSS, C. E., MIROWSKY, J. 1999. „Parental Divorce, Life-course Disruption and Adult Depression.“ *Journal of Marriage and Family* 61: 1034-1045.

SINGLY, F. de. 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál. Originál: *Sociologie de la famille contemporaine*. ISBN 80-7178-249-1.

ŠŤASTNÁ, Anna. 2006a. „Rozvody a děti: vliv rozvodu rodičů na životní dráhu dětí.“ In HAMPLOVÁ, D., ŠALAMOUNOVÁ, P., ŠAMANOVÁ, D. (eds.) *Životní cyklus. Sociologické a demografické perspektivy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Pp. 175-191.

ŠŤASTNÁ, Anna. 2005a. *Analýza: neúplné rodiny a rozvody manželství s dětmi* [online]. Demografie [cit. 2011-11-26]. Dostupný z: <www.tydenmanzelstvi.cz/data/files/000004.pdf>.

ŠŤASTNÁ, Anna. 2005b. *Harmonizace rodiny a zaměstnání: Mikrosociální a individuální souvislosti rodičovství* [online]. Část 1. Praha: VÚPSV 2005. [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_180.pdf>.

ŠŤASTNÁ, Anna. 2006b. *ANALÝZA: Mění se struktura rodin a závislé děti* [online]. Demografie [cit. 2011-11-22]. Dostupné z: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=375.>

9. PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1: Medailonky informátorů

Alena 22: Aleně je dvacet dva let a má o dva roky mladšího bratra. Její rodiče se rozvedli, když jí bylo třináct. Oba stále bydlí ve stejném městě a vztah s nimi má dobrý. Vystudovala střední zdravotní školu a v současné době pracuje jako ošetřovatelka v nemocnici. Je v ročním partnerském soužití s o deset let starším přítelem, který má své vlastní sedmileté dítě.

Zdeňka 25: Pětadvacetiletá Zdeňka má dvě mladší sestry. Rozvod zažila ve věku tří let, tudíž si z tohoto procesu pamatuje méně. Netradičně však byla se svými sestrami svěřena do péče otci, který je vychovával, a ony tak byly „odloučené“ od matky. Kontakt s ní ovšem stále měly, a v průběhu let díky přistěhování matky do stejné obce se vídaly denně. Zdeňka vystudovala gymnázium, ale na vysokou školu již nešla. Pracuje v cestovní kanceláři. Partnerský vztah v době rozhovoru neměla.

Veronika 21: Veronika má staršího bratra a mladší sestru. Je jí dvacet jedna let a rozvod rodičů proběhl před deseti lety. S otcem se v současné době nevidá, dle jejích slov tak dvakrát až třikrát za rok v jednom odpolední. Dokončené má studium na gymnázium a v současnosti studuje vysokou školu. V partnerství je půl roku po předchozím čtyřletém soužití.

Petra 24: Již osmnáct let jsou rozvedení rodiče čtyřadvacetileté Petry, která má staršího bratra. Dobu před rozvodem si téměř nepamatuje, spíše až na to, co bylo po něm. Ztratila kontakt s otcem díky jeho agresivnímu jednání. Vyrůstala s matkou a prarodiči. Dnes je již její otec mrtev. Vystudovala obchodní akademii a mrzí ji, že nešla na vysokou školu. Pracuje jako účetní ve firmě. V partnerském soužití je pět let.

Jarda 22: Dvaadvacetiletý Jarďa má starší sestru a mladšího bratra. Jeho rodiče se rozvedli před pěti lety po dlouhodobých neshodách. Bydlí s matkou a

kontakt s otcem je minimální. V současnosti studuje vysokou školu, tudíž zdůraznil skutečnost, že doma pobývá málokdy. V partnerství je tři roky.

Jiřina 24: Jiřina zažila rozvod, když jí bylo osm let. Má dva starší sourozence a je jí dvacet čtyři let. Díky agresivitě a vulgárnosti svého otce k němu absolutně ztratila vztah a kontakt s ním. Jiřina má dokončenou nástavbu a žije se jako kadeřnice. Zdůraznila, že tato práce jí baví a vždy si jí přála dělat. V partnerství je jeden rok.

Petr 22: Petr má ve dvaceti dvou letech čtyři nevlastní sourozence. Jeho rodiče se rozvedli v jeho sedmi letech. Po té zažil několikrát stěhování se svoji matkou. Rozvod svých rodičů nesl těžce. Byl nucen navštěvovat několik let psychologa, než jeho problémy v chování zmizely. Jeho matka pracuje na vyšší pozici, která je časově náročná. Vymezuje se vůči ní negativním hodnocením v její roli matky. Naopak je tomu u otce, k němuž má vztah vřelý a láskyplný. Petr vystudoval obchodní akademii a pracuje v pražském kasínu. V partnerství je zatím 10 měsíců.

Martina 19: Devatenáctiletá Martina má pouze jednoho nevlastního bratra. Rozvod zažila v pěti letech. Od té doby trpí výčitkami vůči otci, který odešel k jiné ženě a kontakt s ním je minimální. V dětství trpěla fixací na matku, strachem o ní a stresem. Dnes již absolventka gymnázia studující vysokou školu má partnerský vztah, trvající rok a půl. Partner je o osm let starší a podporuje ji ve studiu z hlediska společného bydlení a financování.

Kateřina 23: Třadvacetiletá Kateřina má dva starší sourozence. Její rodiče se rozvedli, když jí bylo dvanáct let. Otec obvinil její matku z nevěry, a ta odešla z domu. Bylo to však naopak, což se dozvěděla o několik let déle. Přesto byla svěřena do péče otci, s nímž vztah utužila. S matkou měla kontakt minimální. Chvíli se vídali, a chvíli ne. Dnes je tomu již rok od jejího úmrtí v důsledku nemoci. Kateřina vystudovala střední živnostenskou školu a pracuje jako prodavačka a poradkyně v oblasti barev a laků. V soužití je čtvrtým rokem, a před čtyřmi měsíci vstoupila s partnerem do manželství.

Andrea 26: Andrea má dvě sestry, s nimiž vyrůstala. Je jí dvacet šest let a rozvod zažila ve třech letech. Mezi pečující matkou a sestrami nevládly příliš přátelské a vřelé vztahy. Jednání své matky považuje spíše za negativní. Opačně se vymezuje vůči otci, kterého vídala méně. Za to vztah k němu byl láskyplný. Andrea absolvovala nástavbové studium a pracuje jako servírka v kavárně. V soužití je již šest let a s partnerem mají společné bydlení, na které si vzali hypotéku.

Klára 22: Kláře je dvacet dva let a má mladšího bratra. Od rozvodu je tomu již deset let. Otec měl řadu svých zájmů a firmu, která se zadlužila, což vedlo k nespokojenosti matky. Rozvod dle Kláry přišel náhle a ona byla šokovaná, zklamaná a nesla jej těžce. Střídává péče, kdy byla týden u otce a týden u matky však vedla k vnímání otce jako rodiče, čemuž tak před rozvodem nebylo. Přes problémy v období dospívání dnes vztah k oběma hodnotí pozitivně. Klára absolvovala gymnázium a nyní studuje vysokou školu. S partnerem je po předchozím čtyřletém vztahu půl roku.

Hanka 22: Dvaadvacetiletá Hanka má jednoho staršího bratra a pochází z úplné rodiny. V současnosti ještě studuje, a to na vysoké škole. Se svým dosavadním vzděláním je spokojená, a doufá, že uspěje v dalším studiu. Vztah rodičů a dětství zhodnotila kladně. Již pět let je v partnerském soužití, a hovoří o spokojeném a idylickém vztahu.

Michaela 25: Michaele je dvacet pět let a má dva starší sourozence. Vztah k rodičům je dle ní kladný, a v hodnocení svého dětství zdůraznila, že se spíše bavovali sami, ale přesto jej považuje za spokojené. Se středoškolským vzděláním spokojená není, a v rozhovoru uvedla, že by si přála mít vyšší vzdělání. Své současné zaměstnání má ráda a je s ním spokojená. Pracuje jako administrativní pracovnice v neziskové organizaci. Partnerský vztah má již devátým rokem a velice kladně hovoří o manželství, jelikož by dle jejího názoru mělo po dlouhodobém a spokojeném vztahu, jako má ona, „přijít“.

Zdeněk 25: Zdeňkovi je dvacet pět let a má dvě mladší sestry. Ve výpovědích o rodičích, finanční situaci či dětství hovořil velice pozitivně. Spokojený je i se svým vzděláním, rovněž prací. Je kolegou Michaely, tudíž i on pracuje v neziskové organizaci. V partnerském soužití je již sedm let, a svůj vztah hodnotí velice pozitivně.

Martin 21: Jednadvacetiletý Martin má dvě sestry, o dvanáct a čtrnáct let starší. Vztah k rodičům a finanční situaci rodiny považuje za kladné a dobré. Co se týče dětství, zmínil se o pracovní zaneprázdněnosti otce, ale jinak své dětství hodnotí pozitivně a rád na něj vzpomíná. Se studiem je spokojen, stejně tak jako se zaměstnáním. Ovšem nyní se rozhodl začít studovat vysokou školu dálkově, tudíž zdůrazňuje obtížnost a nedostatek času, který by měl studiu věnovat. V současnosti v partnerském vztahu není, před časem ukončil dvouletý vztah.

Pepa 25: Pepa je ve věku dvaceti pěti let. Má jednu starší sestru. Jeho vztah k rodičům je výborný a o finanční stránce rodiny hovoří tak, že jsou zabezpečeni, ale nepovažuje to za „top“. Dětství pro něj bylo krásný, veselý, hravý a trávil je s rodiči. Pepa zatím ještě studuje, a spokojený bude po dokončení studia. Má dvouletý vztah, který bere vážně a je v něm spokojený.

Anička 22: Dvaadvacetiletá Anička má jednu starší sestru. Vztah k rodičům a finanční situaci rodiny považuje za dobré, pozitivní, a dětství za šťastné a klidné. Se vzděláním příliš spokojená není, řekla, že by chtěla ještě zkusit studovat vysokou školu. Se zaměstnáním je spokojená, když opomene problémy s vedením. Ve svém tříletém vztahu je spokojená, a nemá mu co vytknout.

PŘÍLOHA 2: Témata rozhovoru

1. Rozvod

- Jak dlouho jsou rodiče rozvedeni. Co rozvodu předcházelo. Příčina rozvodu. Chování rodičů před rozvodem. Vnímání jejich chování.

2. Období po rozvodu

- Reakce na rozvod. Vyrovnání se sním (rodiče i dítě). Vztah mezi rodiči. Vztah dítěte k rodičům. Vnímání chování rodičů k dítěti. Přidělení do péče. Četnost kontaktů.
- Noví partneři rodičů a vztah k nim. Stěhování. Změna finanční situace rodiny. Majetkové vyrovnání. Vnímání změny v životě dítěte. Vnímání dětství a péče rodičů v dětství. Vnímání změny péče rodičů po rozvodu. Dostupnost studia a spokojenost s ním. Spokojenost se zaměstnáním.

3. Postoje k partnerství

- Existence vztahu a jeho hodnocení. Délka vztahu. Schopnost důvěřovat partnerovi, svěřit se mu a vytvářet kompromisy. Vnímání a názor na budoucnost s partnerem. Představy o vážném vztahu.

4. Postoje k manželství

- Uvažování o vstupu. Podmínky podmiňující vstup do manželství. Vnímání výhod a nevýhod manželství. Očekávání od vstupu do manželství. Správné fungování manželství a řešení manželských problémů.

5. Postoje k rozvodu

6. Postoje k nesezdanému soužití

- Postoj, preference (v případě založení rodiny).

10. RESUMÉ

In my thesis I have focused on the perception of divorce through the eyes of people from divorced families. Since parental divorce is currently quite common in our society and many authors note its impacts, I wanted to follow up on it. I have tried to understand the experience of a parental divorce and what meanings are assigned to this experience. Furthermore, I have especially focused on the influence of the parental divorce on children's thinking about the marriage and how they think of future functioning of their partnerships and marriages. Consequently, the goal of my work was to compare the views and attitudes of children from divorced families and children from two-parent families towards the marriage. This comparison has allowed me to understand whether the parental divorce has an impact on the attitudes towards the marriage and the thinking about it.

In the theoretical part I have focused on transformation of the family and the value system, which affects the development of the demographic behaviour and impacts the divorce rate, which is one of the key demographic indicators. Furthermore, using theories of various sociologists, I have introduced several factors that mediate the impact of the divorce on children and summarized specific impacts that occur extensively.

In the empirical part I have described the qualitative research which is based on the semi-structured interviews that I have conducted. I have analyzed the interviews in order to understand the experience of a parental divorce and examined attitudes and opinions concerning marriage. Then I have compared the attitudes of individuals from divorced families and two-parent families to find whether they differ in thinking about marriage.